

**Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási igények
dogmatikai ellentmondásai – Vélemények és javaslatok**

I. A kártalanítás bevezetése

Kiindulópontként szükségesnek tartjuk a későbbi – köztük polgári jogi – következtetések megértése szempontjából is röviden ismertetni a fogvatartottnak az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti jogérvényesítése lehetőségeit, illetve annak mechanizmusát.

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) 10. § (1) bekezdése szerint az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott büntetés-végrehajtási ügyben vagy a fogva tartással összefüggésben kérelmet terjeszthet elő és a kérelemről hozott döntéssel szemben panaszt nyújthat be, továbbá e törvény szerinti egyéb jogorvoslati jog illeti meg. Ha e törvény a jogorvoslatot lehetővé teszi, arról az elítéltet és az egyéb jogcímen fogvatartottat a döntés meghozatalakor tájékoztatni kell.³

A Bv. tv. 10. §-ához fűzött kommentár szerint a fogvatartott személyéhez, illetve a fogva tartásához köthető bármilyen ügyben kérelmet terjeszthet elő. A későbbi károk, hátrányok elhárításához tehát ez az első hatékony lépés.⁴ A kérelem elbírálása döntés formájában jelenik meg, amely ellen panasz benyújtására nyílik lehetőség, ha azt a fogvatartott nem fogadja el. A panasz a legáltalánosabb jogorvoslati forma, amely gyorsan érvényesíthető és jellemzően az alapdöntést hozó szerv hatáskörébe tartozik. A panaszon túlmenően azonban a Bv. tv. alapján egyéb jogorvoslatokra is sor kerülhet, ezek a bírósági felülvizsgálati kérelem és a fellebbezés.⁵

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2016. évi CX. törvény rendelkezéseivel vezette be a jogalkotó 2017. január 1. napjával a magyar jogrendbe az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás, valamint az ahhoz kapcsolódó panasz jogintézményét. Az ezzel kapcsolatos

¹ bírósági titkár (Debreceni Törvényszék), PhD-hallgató (Debreceni Egyetem Marton Géza Állam és Jogtudományi Doktori Iskola)

² ügyvédjelölt (Somogyi Ügyvédi Iroda), PhD-hallgató (Debreceni Egyetem Marton Géza Állam és Jogtudományi Doktori Iskola)

³ A 10. § ezen felül további, a jogérvényesítéshez kapcsolódó „fórumrendszereket” szabályoz, amelyek jellemzője, hogy a fogvatartott közvetlenül is megkeresheti az érintett szervezeteket a kérelmével vagy panaszával. A Bv. tv. ennek megfelelően taxatív felsorolást ad, amelynek egyes elemei: a törvényességi felügyeleti feladatot ellátó ügyész; az alapvető jogok biztosa; az ombudsman nemzeti megelőző mechanizmus feladatainak a teljesítésére felhatalmazott munkatársa; a törvénnyel kihirdetett nemzetközi egyezményben elismert nemzetközi jogvédő szervezetek.

⁴ Pallo József: I. fejezet. In Juhász Zsuzsanna (szerk.): Kommentár a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2020, 10. §-hoz fűzött magyarázat.

⁵ Kúria által készített emlékeztető az Új Ptk. Jogegységi Csoportok 2018. október 5-ei üléséről, 6. o.

(https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/konz_testulet/emlekezteto_2018_10_05.pdf) (2022. augusztus 24.)
Pallo szerint fellebbezés benyújtására alapvetően a büntetés-végrehajtási bíró által hozott határozatokkal szemben van lehetőség. Ezen túlmenően (nyomozási szakban) a nyomozási bírónak vagy (bírószági szakban) a törvényszék másodfokú tanácsának címzett fellebbezéssel támadható még a letartóztatottnak a sajtó útján történő nyilatkozattételre irányuló kérelme elutasítása. A felülvizsgálati kérelem ezzel ellentétben jóval szélesebb spektrumon teszi lehetővé a célzott jogorvoslatot. (Pallo: i.m. 10. §-hoz fűzött magyarázat)

rendeleteket főként a Bv. tv. 10/A-10/B., 70/A-70/B., 144/B. §-aiban, valamint a 436. § (10)-(12) bekezdésében helyezték el.⁶

A jogalkotó ezzel az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB) Varga és mások kontra Magyarország⁷ *pilot judgment* eljárásban⁸ hozott marasztaló ítéletére kívánt reagálni, megteremtve a fogvatartottak számára az Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: EJEE) 13. cikkének megfelelő hatékony jogorvoslati lehetőséget.⁹ Az EJEB ugyanis 2015. március 10-i ítéletében a magyar joggyakorlat megvizsgálását követően arra a megállapításra jutott, hogy a Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Római Szerződésben biztosított alapvető jogok közül a 3. cikkben meghatározott kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmát sértő fogvatartási körülmények miatt a fogvatartottaknak nem áll rendelkezésére sem hatékony preventív, sem hatékony reparatív jellegű jogorvoslat, ezért fogadta be a közvetlenül hozzá forduló fogvatartottak kérelmeit. Az EJEB ítéletének 47. pontjában kifejtette: a jogorvoslat hatékonysága akkor állapítható meg, ha képes a jogsértést vagy annak folytatását megakadályozni, vagy megfelelő kártérítést tud nyújtani a már megvalósult jogsértésekért. Ehhez mérten sem a fogvatartottak által igénybe vehető panaszt, sem az őket fogva tartó büntetés-végrehajtási intézet elleni, személyiségi jogsértés miatt előterjesztett nem vagyoni kártérítés iránti pereket nem tartotta hatékonyknak. Leszögezte, „az Állam kötelezettsége, hogy a büntetés-végrehajtási rendszerét az anyagi vagy logisztikai nehézségek ellenére is olyan módon szervezze meg, hogy az biztosítsa a fogvatartottak emberi méltóságához való jogának érvényesülését”. Emiatt előírta a magyar állam számára olyan „megfelelő” intézkedések bevezetését, amelyekkel az Egyezmény 3. cikkének megsértése esetére alkalmazandó preventív és kártérítési jogorvoslatok rendelkezésre állnak.¹⁰ Rámutatott arra is, hogy „e cél elérése érdekében az Állam módosíthat már meglévő jogorvoslati lehetőségeket, vagy újakat is bevezethet”.¹¹

Az EJEB éppen azért döntött a *pilot judgment* eljárás mellett, mert annak lényege, hogy az EJEE-ben foglalt jogok védelme érdekében a diszfunkciókat a lehető leggyorsabban és leghatékonyabb módon oldják meg nemzeti szinten. Az eljárást az akkor mintegy 450, az EJEB előtt első vizsgálatra váró Magyarország elleni érdemi kérelem indikálta, amelyekben elsődleges sérelemként a nem megfelelő fogvatartási körülményeket jelölték meg. Mindezek alapján juttatta az emberi jogi szerv kifejezésre, hogy nincs meggyőződve arról, hogy a magyar bíróságok által értelmezett és alkalmazott magyar jogszabályok alapján a szerződésen kívüli károkért a panaszosok embertelen vagy megalázó bánásmódra történő hivatkozással kártérítésben részesülhetnek. Így az embertelen vagy megalázó bánásmód következtében megvalósuló személyiségi jogok megsértése miatt benyújtott – akkori terminológia szerint – kártérítés iránti polgári jogi keresetek nem felelnek meg a hatékony jogorvoslati lehetőség feltételeinek, amely alapján észszerű lehetőség van a pernyertességre és a jogorvoslatra. A jogalkotó az EJEB ítéletében írt problémák megoldása érdekében teremtette meg a Bv. tv.-be iktatott kártalanítási eljárást az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekből eredő

⁶ Kúria által készített emlékeztető az Új Ptk. Jogegységi Csoportok 2018. október 5-ei üléséről, 6. o.; Elemzésükhöz lásd Nagy Anita: A kártalanítási eljárás. In Miskolci Jogi Szemle, 2019/2. Különszám. 2. kötet. 227-231. o.

⁷ Varga és mások kontra Magyarország, EJEB, 2015. március 10-i ítélet (ügyszámok: 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13 és 64586/13).

⁸ A *pilot judgment*-eljárásról lásd bővebben: Szemesi Sándor: Az emberi jogok európai örékének új fegyvere: a *pilot judgment* eljárás a strasbourgi bíróság gyakorlatában. In Jog-állam-politika, 2013/4., 47-63. o.

⁹ Az ítélet ismertetésére lásd Juhász Andrea Erika: Varga és mások kontra Magyarország – az EJEB döntése. In: Jogászvilág, 2015. április 17., <https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/varga-es-masok-kontra-magyarorszag-az-ejeb-dontese/> (2022. augusztus 24.); Juhász Andrea Erika: A kínzás, az embertelen, a megalázó bánásmód tilalma a fogvatartottakkal szemben. Doktori értekezés. SZTE-ÁJTK Doktori Iskola, Szeged, 2016, 175. o.

¹⁰ Varga és mások kontra Magyarország, EJEB, 2015. március 10-i ítélet 113. pont.

¹¹ Kúria által készített emlékeztető az Új Ptk. Jogegységi Csoportok 2018. október 5-ei üléséről, 6-7. o.

sérelmek orvoslására, amit a büntetés-végrehajtási ügyekben eljáró bíróság hatáskörébe utalt. Célja hatékony, a felróhatóság vizsgálatát nélkülöző reparációs célú jogintézmény megalkotása volt azzal, hogy a döntés rövid időn belül, objektív alapon szülessen meg, a határozatok megfelelően indokoltak legyenek és a döntést késedelem nélkül hajtsák végre.¹²

Szükséges megjegyezni ugyanakkor azt is, hogy a fentebb hivatkozott, Varga és mások kontra Magyarország pilot-ítélet nemcsak azzal a következménnyel járt, hogy a jogalkotó lépéseket tett a jogszabályi környezet EJE 13. cikkének való megfeleltetése érdekében, hanem – és ennek jelentőségét később külön is kiemeljük – a telítettség enyhítése céljából nagyszabású börtönépítési program is kezdődött hazánkban.¹³

Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz és kártalanítás tehát a büntetés-végrehajtási jog legújabb jogintézményei lettek, amelyekkel a jogalkotó kettős cél megvalósítását mozdította előre, egyrészt megteremtette a lehetőségét az ilyen jellegű sérelmekből adódó károk viszonylag egyszerű eljárás keretében való enyhítésének és ellentételezésének, másrészt a magyarországi jövedelmi viszonyokhoz igazodó kártalanítási összeget határozott meg.¹⁴ Noha a közvélemény kevéssé támogatja a hazai börtönkörülmények ily módon történő kompenzációját¹⁵, a panasz- és kártalanítási eljárás már egy szempontból mindenképpen sikeresnek mondható: az EJE a Domján kontra Magyarország ügyben 2017. november 14. napján kelt határozatával¹⁶ azt egyezmény-konformnak minősítette.

A szabályozás lényege szerint (Bv. tv. 2020. december 31. napjáig hatályban volt¹⁷ 10/A.§) kártalanítás jár az elítéltnak a fogva tartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás (a továbbiakban együtt: alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények) által előidézett sérelem miatt. A kártalanítás minden egyes, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között eltöltött nap után jár és annak megfizetésére az állam köteles.

A kártalanítási eljárás egyik markáns (sarkalatos) pontja volt a Bv.tv. 10/A.§ (6) bekezdése mely szerint: a kártalanítás iránti igény benyújtásának feltétele az is, hogy az elítélt vagy – a kényszergyógykezelt, illetve az ideiglenesen kényszergyógykezelt kivételével – az egyéb jogcímen fogva tartott az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt a 144/B. §-ban meghatározott panaszt előterjessze a végrehajtásért felelős szerv vezetőjéhez. Ez a feltétel akkor alkalmazandó, ha az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között töltött napok száma a harmincat meghaladja. Ha az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmény hosszabb időn át fennáll, három hónapon belül újabb panaszt előterjeszteni nem kell. Nem róható az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogva tartott terhére, ha rajta kívül álló okból nem tudta a panaszjogát érvényesíteni.

Ezen feltétel teljesülésének hiányához pedig a kérelem érdemi vizsgálat nélküli elutasításának következményét fűzte a Bv.tv. 70/A.§ (5) bekezdés c) pontja, amely kimondta, hogy a büntetés-végrehajtási bíró a kérelmet érdemi vizsgálat nélkül az iratok alapján elutasítja, ha az elítélt a 144/B. §-ban meghatározott panaszt nem terjesztette elő. Ez illeszkedett a Bv. tv.

¹² Kúria által készített emlékeztető az Új Ptk. Jogegységi Csoportok 2018. október 5-ei üléséről, 7. o.

¹³ Bagossy Mária: Kártalanítás az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt. In Mailáth György Tudományos Pályázat, Díjazott dolgozatok, Budapest, OBH, 2018, 260. o.) https://birosag.hu/sites/default/files/2019-03/dijazott_dolgozatok_-_mailath_gyorgy_tudomanyos_palyazat_2018.pdf (2022. augusztus 24.)

¹⁴ Kúria által készített emlékeztető az Új Ptk. Jogegységi Csoportok 2018. október 5-ei üléséről, 8. o.

¹⁵ Bagossy: i.m. 284-285. o.

¹⁶ Domján kontra Magyarország, EJE, 2017. november 14-i határozat (ügyszám: 5433/17); Bagossy: i.m. 252. o.

¹⁷ A továbbiakban a jogszabályhelyek megjelölése során a „régibb Bv. tv.” megjelölést használjuk, amelyekkel a 2020. december 31. napjáig hatályban volt szabályozást jelöljük.

21. §-ában előírtakhoz, miszerint a büntetés-végrehajtási jogviszony keretében az elsődleges jogorvoslati forma a panasz, amit a végrehajtásért felelős szerv intézkedése vagy döntése ellen, illetve annak elmulasztása miatt a végrehajtásért felelős szerv vezetőjéhez lehet benyújtani.¹⁸

Magának az eljárásnak az volt a menete, hogy a kártalanítás iránti kérelmet a fogva tartás helye szerinti bv. intézetnél kellett benyújtani [régi Bv. tv. 10/A. § (5) bekezdés], aki a kérelmet továbbította¹⁹ az illetékes büntetés-végrehajtási bíróhoz elbírálás végett. A bv. bíró pedig amennyiben egyetlen elutasítási ok sem állt fenn és a kérelem alapos volt, az ügydöntő határozatával kártalanítást ítél meg a fogvatartott (ill. elítélt vagy egyéb jogcímen fogva tartott [kérelmező]) számára. Kártalanítás minden egyes, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között eltöltött nap után járt, annak egy napra eső összege legalább ezerkettőszáz és legfeljebb ezerhatszáz forint [régi Bv. tv. 10/A. § (1), (3) bekezdés]. A bv. bíró az elhelyezési körülményeket összességükben értékeli, és az okozott sérelem mértékének megfelelően határozza meg a kártalanítás napi tételének az összegét, majd ezt követően állapítja meg a kártalanítás összegét a kártalanítás napi tételének és az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között fogva tartásban töltött időnek a szorzataként [régi Bv. tv. 70/A. § (4) bekezdés].

A kifizetésről az Igazságügyi Minisztériumnak kell gondoskodnia [régi Bv.tv. 10/B.§ (2) bekezdése]. A megítélt kártalanítási összegből kielégítésnek van helye, egyrészt azzal a bűncselekménnyel összefüggésben megítélt polgári jogi igény, illetve a polgári bíróság által jogerősen megítélt kártérítés vagy sérelemdíj erejéig, amely miatt kiszabott szabadságvesztés végrehajtása tekintetében a kártalanítást megállapítják; másrészt pedig a gyermektartásdíj behajtása iránti végrehajtási eljárásban érvényesített követelés erejéig [részletszabályok: régi Bv. tv. 70/B. § (1)-(5) bekezdései tartalmaztak].

II. A dogmatikai szempontból is releváns új szabályok²⁰

2020. december 18. napján kihirdették a börtönsúfoltság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi CL. törvényt (továbbiakban: Mód tv.).

A jogalkotó végső előterjesztői indokolásának általános részében található meg a változtatások szükségességének okát:

„[...] [a]z elítéltek az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt gyakran jelentős összegű kártalanításban részesülnek, a szabadságvesztés büntetés kiszabására vezető bűncselekmény áldozatai és hozzátartozóik sérelmei ebből alacsony mértékben nyernek reparálást [...] [m]iközben a bűncselekmények áldozatai és hozzátartozói esetében nem volt kellően hatékony az igényérvényesítés lehetősége. [...]

Szükségessé vált ezért egy olyan új szabályozás kidolgozása, amely amellett, hogy megfelelő lehetőséget ad az áldozati igények érvényesítésére, biztosítja azt is, hogy a kártalanításként

¹⁸ Ez illeszkedett a Bv. tv. 21. §-ában előírtakhoz, miszerint a büntetés-végrehajtási jogviszony keretében az elsődleges jogorvoslati forma a panasz, amit a végrehajtásért felelős szerv intézkedése vagy döntése ellen, illetve annak elmulasztása miatt a végrehajtásért felelős szerv vezetőjéhez lehet benyújtani. (Boda Zoltán: Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt indított kártalanítás aktuális jogértelmezési kérdései, 20. o. In Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények, 2020/1. szám, 7-23. o.)

¹⁹ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 10/C. § (3)-(4) bekezdés 2020. december 31. napjáig hatályban volt szabályai szerint.

²⁰ A Bv. tv. szerinti kártalanítás új szabályairól lásd még pl.: Nagy Zsuzsanna – Boda Zoltán: Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás új szabályai, visszatekintés a panasz jogintézményére. In Büntetőjogi Szemle 2020/2. szám, 99-112. o.; Boda Zoltán: Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárás és a személyiségi jogsértés miatt indult polgári per konkurálása. In Acta Universitatis Szegediensis FORVM: Publicationes Doctorandorum Juridicorum Szeged, IX. évfolyam (2021), 5-22. o.

kapott összeg, ha az elítéltnak egyéb kielégítésre köteles kötelezettségei vannak, a megtérülés alapjául szolgálhasson az önkéntes teljesítés elmaradása esetén. Ennek megfelelően a törvényjavaslat célja egyrészt a kártalanításból közvetlenül levonható követelések bővítése a terhelttel szemben fennálló és végrehajtás alatt álló valamennyi magánjogi jogviszonyból eredő tartozás esetében, különös tekintettel a terhelt korábban elkövetett bűncselekményével okozott sértetti igényekre. Másrészt cél az is, hogy a kártalanításból közvetlenül nem levonható, de a végrehajtás számára hozzáférhetővé tehető követelések bevonhatóvá váljanak a kártalanítási eljárásba, így különösen a büntetőeljárással összefüggésben megfizetendő tartozások behajtásának (bűnügyi költség, vagyoneklobzás, stb.), továbbá bármilyen, az állammal szemben fennálló köztartozás (pl. adótartozás) behajtásának lehetővé tétele. Végül a törvényjavaslat hatékonyabbá kívánja tenni a kártalanítási eljárást is, sok egyéb módosítás mellett ezért bevezeti a kártalanítási eljárás egyszerűsítése és gyorsítása érdekében a kérelmek egyszerűsített elbírálását a mérlegelést nem igénylő esetekben.”

A Mód tv. egyik leglényegesebb új szabálya, hogy egyszerűsítette a kártalanítási folyamatot azzal, hogy megszüntette a kérelem benyújtásának előfeltételeként az elhelyezési körülmények miatt benyújtott panasz kötelező előterjesztésének az előírását. Ennek oka, hogy a jogalkotónak is feltűntek a jogintézménnyel kapcsolatos értelmezési (jogalkalmazási) bonyodalmak.²¹

A módosítás eredményeként 2021. január 1. napi hatályba lépéssel egy helyre, önálló, külön fejezetbe (III/A. Fejezet) kerültek a kártalanítás intézményére és eljárási rendjére vonatkozó szabályok, amelynek célja és tartalma a korábbi szabályozáshoz képest azonban nem változott. A kártalanítás az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogva tartása során a jogszabályban előírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény által előidézett sérelem miatt járhat továbbra is.

Újabb lényegi változásnak tekinthető, hogy a módosító törvény bevezette az egyszerűsített kártalanítási eljárást, amelynek intézményes kereteit és lefolytatását – taxatív meghatározva (Bv.tv. 75/G. §) azokat a feltételeket, amelyek fennállása esetén a kártalanítási kérelem egyszerűsített elbírálásának van helye – a bv. szervezet feladatává teszi azzal a céllal, hogy az új eljárási forma révén az érintett gyorsabban juthasson hozzá a kártalanításhoz, ugyanakkor – elkerülendő, hogy a bv. intézetre mérlegelést igénylő többletfeladat háruljon – jelenleg a Bv.tv.-ben meghatározott kártalanítási összeg minimuma (1.200.- Ft/nap) járna ilyen esetben, ellentétben az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények teljes vizsgálatát elvégző bírói elbírálással. Az újonnan hatályba lépő szabályok kártalanítási kérelemről való „döntési fórumot” megosztották a bv. intézet és a bv. bíró között, amely megkülönböztetésnek az az alapja, hogy a kártalanítási kérelemről a bv. intézet által összeállított anyag alapján hozható-e érdemi döntés, vagy sem. Amennyiben a sértetti igények felderítését is el kell végezni, akkor mindenképpen bv. bírói eljárást kell lefolytatni (bv. intézet nem végzi el a sértett megkeresését az esetlegesen fennálló polgári jogi igény érvényesítésével kapcsolatban).

A bv. szervezet általi egyszerűsített elbírálásnak nem akadály, ha az élettéren kívül a kérelmező más körülményt is kifogásol. Azonban a bv. szervezet által lefolytatott kártalanítási eljárás esetében az is lényeges szempont, hogy az érintett minél gyorsabb és egyszerűbb eljárásban jusson hozzá a kártalanítás összegéhez, ezért a kérelem elbírálásakor az élettéren kívül más körülményt nem kell vizsgálni [Bv.tv. 75/G. § (1)-(2) bekezdés].

Az egyszerűsített eljárásban, a bv. szervezet által hozott határozattal szemben nincs helye jogorvoslatnak, azonban az elítélt vagy a védő a határozat kézbesítését követő nyolc napon belül előterjesztett ilyen irányú kérelmére a bv. intézet az elbíráláshoz szükséges

²¹ Lásd: a börtönzsúfoltság miatti kártalanítási eljárással összefüggő visszaélések megszüntetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló T/13954. számú törvényjavaslat 44.old.

iratokkal együtt köteles a kérelmet a bv. bíróhoz továbbítani, egyúttal külön intézkedés nélkül hatályát veszti az ügyben a bv. intézetnek az egyszerűsített elbírálásról szóló határozata [Bv.tv. 75/G. § (6)-(7) bekezdés].

A Bv.tv. a 75/G. § (2) bekezdés alapján tehát az élettér hiányához kapcsolódó más alapvető jogot sértő elhelyezési körülményt a bv. intézet nem fogja vizsgálni az egyszerűsített eljárás során, holott a gyakorlat azt mutatja, hogy elenyésző az olyan kérelmek száma, amely kizárólag csak a nem megfelelő mértékű élettér hiányát nevesíti.

Fentiek alapján előfordulhat, hogy az egyszerűsített kártalanítási eljárás hasonlóan súlytalan jogintézménnyé válhat, mint a panasz jogintézménye, csak más indokok alapján.

III. Vélemény az új szabályokról

Álláspontunk szerint a jogalkotó az „ígéretének” – amely szerint a sértettekkel kapcsolatos szabályozás tekintetében nem korlátozódik majd kizárólag a börtönsúfoltság miatti kártalanítási eljárás reformjára, hanem átfogó módon (tehát nem csupán a szabadságvesztés büntetéssel járó bűncselekmények sértettjei tekintetében) fejleszteni kívánja az áldozatok segítségének, igényérvényesítésének jogszabályi feltételeit, hanem ennek érdekében általában a sértettek kiemelt támogatását szolgáló szabályozási megoldásokat jelentenek majd – nem feltétlenül tett eleget az új szabályozás bevezetésével.

Ugyanis a korábban hatályban volt szabályok is előírták, hogy a sértetti érdekek érvényesítése érdekében a bv. bírónak, ha az érdemi elbírálás nem kizárt, a döntés meghozatalát megelőzően a fogva tartás alapjául szolgáló büntetőügy sértetti követelések figyelembevételéről gondoskodnia kell és a bűncselekménnyel okozott kár vagy sérelem megtérülésének körülményei vizsgálatát el kell végeznie. Ennek eredményeképp a korábbi szabályok szerint is az volt a bv. bíró kötelezettsége, hogy a határozatában rendelkezzen az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt megállapított kártalanítás összegéből a még fennálló követelés erejéig a polgári jogi igény, illetve a bűncselekmény miatt megállapított kártérítés vagy sérelemdíj jogosultja javára történő kifizetésről.

A kifizetésről való rendelkezés – csak úgy, mint a korábbi szabályok szerint – továbbra is több feltételhez kötött, így ahhoz is, hogy a sérelem teljesítésére a megítélés ellenére az elítélt részéről még nem vagy csak részben került sor és ahhoz is, hogy a bíró az elítélt vagy védője ilyen irányú védekezését vizsgálva megállapította, hogy a Ptk. szerinti általános elévülési idő még nem telt el.

Az elévülés vizsgálatával kapcsolatban az új szabályok egyértelműsítik azt, hogy az elévülési idő figyelembevétele kapcsán a bűncselekménnyel okozott károk (nem vagyoni sérelmek) tekintetében nem feltétlenül az általános ötéves elévülési idő az irányadó. A Ptk. 6:533. § (1) bekezdése értelmében a kártérítésre az elévülés szabályait azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy bűncselekménnyel okozott kár esetén a követelés öt éven túl sem évül el mindaddig, amíg a bűncselekmény büntethetősége el nem évül. Azonban az továbbra is problémát okozhat a jogalkalmazásban, hogy ha az elítélt elévülésre hivatkozik, akkor szükséges lehet annak vizsgálata is, hogy az elévülési idő megszakadt-e. Erre azonban tárgyaláson megszokott „mélységű” bizonyítást felvenni nem lehetséges az iratok alapján történő elbírálás keretében, holott az előfordulhat, hogy a sértett akár okirattal tudja bizonyítani azt, hogy az elévülés megszakadt. Álláspontunk szerint tehát abban az esetben, ha az elítélt elévülésre hivatkozik, nem mellőzhető a sértette felhívása, hogy amennyiben elévülést megszakító körülményre kíván hivatkozni ezzel szemben, úgy csatoljon ezt alátámasztó iratot. Amennyiben azonban ilyenre nem kerül sor, akkor értelemszerűen úgy kell tekinteni, mintha az elévülés bekövetkezett volna – ha valóban eltelt az elévülési idő.

Ugyanakkor az valóban a sértettek érdekét szolgáló újítás, hogy a kártalanítás megítéléséről szóló határozatban nem a kifizetésről, hanem a polgári jogi igény, illetve a bűncselekmény miatt megítélt kártérítés vagy sérelemdíj jogosultjának a még fennálló követelése erejéig a kártalanításból történő levonásra való jogosultságát kell megállapítani és a megállapításnak már nem feltétele, hogy a követelés behajtása iránt korábban nem indult végrehajtási eljárás.²² További „előremutató” szabályként lehet értékelni a sértettek szemszögéből azt az új rendelkezést is, amely szerint már egységesen, minden más végrehajtás alatt álló követeléssel együtt az igazságügyért felelős miniszter kifizetést megelőző feladatai körében vizsgálendő, hogy az elítélt által nem teljesített, a sértett javára megítélt polgári jogi igény, illetve a bűncselekmény miatt megállapított kártérítés vagy sérelemdíj behajtása iránt indult-e végrehajtási eljárás, ezzel mellőzhetővé válik a korábban hatályos szabályozásból az feladat, hogy a kártalanításról hozott döntést megelőzően ezt a körülményt a Magyar Végrehajtói Kar megkeresése útján vizsgálja [részletszabályok: Bv.tv. 75/N.§ (4)-(7) bek., 75/O.§, 75/P.§].

A korábban hatályos eljárási rendszerrel egyezően az új szabályozás átvette, ugyanakkor ki is egészítette azt a kielégítési rangsort, amely arra az esetre szól, ha a kártalanításként megítélt összeg nem elégséges valamennyi levonható követelés kielégítésére. A kielégítési rangsorban első helyen a gyermektartásdíj iránti követelés áll továbbra is. Ha gyermektartásdíj címen nincs fennálló követelés vagy annak levonását követően a kártalanítási összegből van maradvány, azt a bűncselekmény miatt megítélt polgári jogi igény, illetve a bűncselekmény miatt megítélt kártérítés vagy sérelemdíj kifizetésére kell fordítani. A jogosultságot a büntetés-végrehajtási bíró határozata, illetve ha a behajtás iránt már van folyamatban végrehajtási eljárás, a végrehajtói követelésfoglalás alapozza meg. Az új szabályok általi egyik lényeg módosítás éppen ehhez kapcsolódóan ebben a sorban figyelembe veendő sértetti követeléseket a korábban hatályos szabályozáshoz képest kiterjesztette. Előírja ugyanis a terhelt által elkövetett, a fogva tartás alapjául szolgáló büntetőügyön kívüli bármely más bűncselekmény miatt megítélt sértetti követelések levonását is, ha azzal kapcsolatban a végrehajtó követelésfoglalást foganatosított. Ezeket követően még a kifizetést megelőzően levonható a fenti jogcímen túli, a bírósági végrehajtó által foganatosított bármely végrehajtás alatt álló követelés.

Az új szabályozás egyik további lényegesnek mondható újítása az is, hogy megteremtette annak a lehetőségét, hogy a végrehajtási eljárás hatálya alatt nem álló, a kifizetést megelőzően nem levonható egyéb követelések esetén is mód nyíljon arra, hogy azok esetében is – hasonlóan bármely más, az érintett adóshoz jutó pénzösszeghez –, az eljáró szervek intézkedhessenek a behajtás iránt. Ennek megfelelően lehetőség nyílik arra is, hogy az adótartozásokon és az adók módjára behajtandó köztartozásokon túl számos büntetőeljárással összefüggésben megfizetendő tartozások, így a pénzbüntetés, bűnügyi költség, rendbíróság, vagyoneklobzás stb. behajtása érdekében intézkedés történhessen [Bv.tv. 75/R.§].

Ez a terület ugyanakkor az új szabályozás egyik kritikus pontja is, mivel a magyar jog nemzetközi joggal való összhangjának a kétségét is felveti azzal, hogy az elítéltet terhelő közjogi természetű, államot megillető tartozások kártalanítás összegéből történő kiegyenlítése miatt kétely merülhet fel a hatályos törvény egyezménykonformitását illetően. Az EJEB esetjoga²³ szerint ugyanis a kártérítésnek mentesnek kell lennie mindenfajta végrehajtás alól, mivel az állam nem lehet egyszerre adós és hitelező is. Erre kellő figyelmet szenteltek a szabályozás kialakítása során, tehát az állammal szemben fennálló követelések ugyan nem válnak közvetlenül levonhatóvá a kártalanításból, azonban a törvény lehetővé teszi, hogy az

²² Bár ezzel ellentétben a 75/N.§-hoz fűzött végső előterjesztői indokolásban az szerepel, hogy a kifizetésről szóló rendelkezés egyik feltételei közül az egyik továbbra is az, hogy a követelések behajtása iránt végrehajtási eljárás nem indult.

²³ Pl.: Kartashov v. Russia, 10376/07, 18 March 2014, 12.§

adóhatóság értesüljön arról, hogy az elítélt számára kártalanítási összeget fizetnek ki, ezt követően pedig már az általános végrehajtási szabályok alapján lehetőség nyílik a behajtásra.²⁴

A jogalkotó azon ígéretével összefüggésben, hogy az új szabályok hatékonyabban fogják szolgálni a sértettek követeléseinek kielégítését, rá kell világítani arra is, hogy az elmúlt évek statisztikai adatai azt mutatják, hogy a bv. intézetek átlagtelítettsége a következők szerint alakult: 2016-ban 131%, 2017-ben 129%, 2018-ban 122%, 2019-ben pedig 112% volt.²⁵

A börtönsúfoltsági kártalanításokkal kapcsolatos visszaélések megszüntetése érdekében szükséges haladéktalan intézkedésekről szóló 2020. évi IV. törvény 2. §-ában az Országgyűlés felhívta a Kormányt, hogy a börtönsúfoltság megszüntetése érdekében 2020. szeptember 30-ig biztosítsa, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek átlagos kihasználtsága ne haladja meg a teljes (száz százalékos) kihasználtságot. A T/9241.számú törvényjavaslatban rögzített, a 2.§-hoz fűzött részletes indokolás szerint: „[A] Kormány célja nem a tüneti kezelés, hanem a teljes problémakör megoldása, azaz a büntetés-végrehajtási intézmények túlsúfoltságának – a kártalanítás alapvető jogalapjának – megszüntetése.”

Erre tekintettel tehát kijelenthetjük, hogy a sértettek igényeinek kielégítésére nem lesz alkalmas a kártalanítási eljárás abban az esetben, ha a túlsúfoltság teljes megszűnése esetében nem is fog várhatóan sor kerülni az elítélteknek kártalanítás megállapítására.

Továbbá fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az egyszerűsített elbírálás keretében a bv. intézetek nem is vizsgálják a sértetti követeléseket.

Tehát önmagában ezen új szabályok a sértetteknek megítélt polgári jogi igények kielégítését érdemben nem fogják előmozdítani. A sértetteknek tehát továbbra is végrehajtási eljárást kell kezdeményezniük az elítéltekkel szemben, amely eljárás sikerességének az esélye az esetek túlnyomó többségében kétséges.

Álláspontunk szerint tehát az új szabályok által sem lesznek kedvezőbb helyzetben a sértettek. Megjegyzést érdemel, hogy a sértetti igények érvényesítésének előtérbe helyezésére már korábban is történt a jogalkotó részéről kísérlet, erről is megállapíthatjuk azonban, hogy kevés „sikert” hozott. A kártalanítási eljárásnak a bűncselekmények sértettjei kára megtérüléséhez köthető új szabályaival szemben kétségtelenül hatékonyabb²⁶ jogvédelem garantálására lehet képes a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított gyorsított perrel szóló 2020. évi LXX. törvény, amely eljárásjogi könnyítést kíván biztosítani azon sértettek számára, akiknek ügyében a büntetőeljárás már jogerősen befejeződött és a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránti igényüket polgári jogi igényként a büntetőeljárásban nem érvényesítették, valamint polgári pert sem indítottak ennek érdekében, és követelésük még nem évült el. A gyorsított per²⁷ hatékonyságának, mielőbbi lezárhatóságának érdekében a törvény előírta a soron kívüli eljárást, továbbá számos határidőt a Pp.-ben foglaltaktól eltérően határozott meg. Továbbá az igények későbbi végrehajthatóságának elősegítése érdekében a gyorsított perben biztosítási intézkedés rendelhető el anélkül is, hogy a követelés létrejöttét, mennyiségét és lejártát közokirattal vagy teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolták volna. A pertípus bevezetésének egyik további

²⁴ Kóródi Balázs: A börtönsúfoltsági kártalanítás új szabályai a korábbi jogalkalmazási dilemmák tükrében, 100. o. In Magyar Jog, 2022/2. szám, 100-109. o.

²⁵ Feleky István: A kártalanítás és a feltételes szabadságra bocsátás feltételei a büntetés-végrehajtási bírói gyakorlatban, 4. o. In Forum Sententiarum Curiae, 2020/1. szám, 4-9. o.

²⁶ Többen már a törvény megnevezését is kritikával illették polgári anyagi jogi szempontból. Lásd bővebben: Csöndes Mónika: Polgári anyagi jogi szempontú észrevétel 'A bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított gyorsított perrel' szóló 2020. évi LXX. törvény címéhez és szövegéhez. In Corvinus Law Papers, 2021/1. szám, http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/6235/1/CLP_202101.pdf (2022. augusztus 24.); Pataky Tibor: Néhány gondolat a gyorsított perrel szóló törvényről. In Kártérítési és Biztosítási Jog, 2020/3. szám, <https://kbj.hu/nehany-gondolat-a-gyorsitott-perrol-szolo-torvenyrol/> (2022. augusztus 24.)

²⁷ Lásd bővebben: Kóródi Balázs: A bűncselekménnyel okozott károk megtérítésének új hatékony módja – A gyorsított per. In Mailáth György Tudományos Pályázat, Díjazott dolgozatok, Budapest, OBH, 2021., 6-28. o.

oka az is volt, hogy azon sértett, aki a polgári jogi igényét a börtönzsúfoltsági kártalanítással kapcsolatos eljárásban valamilyen okból nem tudta érvényesíteni, azonban a bűncselekményből eredően kára vagy sérelme keletkezhetett, igényét gyorsított per útján érvényesíthette, amely lehetőségről őt a büntetés-végrehajtási bírónak tájékoztatnia kellett.

IV. A jogalkalmazási nehézségek és ellentmondások értékelése és konklúziója

A kártalanítás törvényi szabályaival kapcsolatos anomáliák és gyakorlati bizonytalanságok a jogintézmény bevezetésétől kezdődően jelen voltak lényegében a jogalkalmazásban. Ebben több is tényező is közrejátszott. Az első ilyen említésre méltó tényező magának a jogintézménynek a *jogági elhelyezése* is lehet. Ugyanis a bv. bíró alapvető feladata a perbíróság/ítélőbíróság határozatában foglalt szankció végrehajtása jogi kereteinek meghatározása, illetve annak ítélethozatal utáni módosítása és felülvizsgálata. Ezen feladat ellátása során a bv. bíró a büntetés-végrehajtási törvény (kódex) mellett a büntető anyagi- és eljárásjogi szabályokat alkalmaz, ezt tekinthetjük a hagyományos büntetés-végrehajtási jogalkalmazói szerepkörnek. Ettől azonban élesen elkülönül az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárás, amelyben a bv. bíró a büntetőjogi keretből és szemléletrendszerből kilépni kényszerül (a jogintézmény büntetőjogi karakterjegyeket nélkülöző természete miatt is) annak érdekében, hogy egy alapjogi vonatkozású, polgári jogi kötelezettséghez hasonló igény elbírálásáról tudjon dönteni. Ehhez – vagyis a kártalanítás jogi normáinak értelmezéséhez, a joghézagok kitöltéséhez – pedig a klasszikus büntető anyagi jogi és eljárásjogi princípiumok nem tudnak támpontot adni.

Szintén az egységes joggyakorlat kialakulásának szabhatott gátat és ezzel teret engedhetett az országosan eltérő értelmezések kialakulásának a jogorvoslati rendszer is. Ugyanis a Bv.tv. főszabálya szerint a jogorvoslati fórum (kétséggkívül indokolható) sajátossága, hogy az a törvényszékekre bezárt és a rendkívüli jogorvoslati eljárás(ok) – amelyek közül valójában csak a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslatnak van helye – megindítása egészen ritka kivétel.

Meg kell említeni azt is, hogy a jogintézmény bevezetését követő időszakban a bíróságok óriási ügyteherrel küzdöttek és az ebből eredő komoly kihívások talán szintén magyarázatul szolgálhattak a jogintézménnyel kapcsolatos gyakorlati bizonytalanságokra és jogértelmezési konfliktusokra.

A börtön-túltelítettség és a rossz fogvatartási körülmények kezelésre az EJEB részéről megfogalmazott rendszerszintű problémákra az elmúlt években a magyar állam jelentős eredményeket volt képes felmutatni: előbbi kapcsán említést érdemel, hogy az új intézetépítések és kapacitásbővítések hatására jelentős mértékben csökkent a túlzásúfoltsági ráta, utóbbi kapcsán pedig a legtöbb hazai büntetés-végrehajtási intézetben javultak a fizikai-higiéniai körülmények. Ugyanakkor a jogalkalmazási nehézségekkel terhelt és ellentmondásos törvényi szabályozás átfogó reformra szorult, a jogalkotó részéről történő fellépés elkerülhetetlenné vált. Ennek indoka a *hatékonyabb jogvédelem* megteremtése, a kiszámítható jogalkalmazás biztosítása, a bűncselekmények áldozatainak hatékonyabb védelme és a korábbi szabályozással kapcsolatosan felmerült aggályos, visszaélésszerű joggyakorlás visszaszorítása volt.

Ezek közül álláspontunk szerint az új szabályozás eddigi tapasztalatai alapján kijelenthető, hogy a legterhesebb jogalkalmazói problémák megoldódtak. Továbbá azt is láthatjuk, hogy a visszaélések megelőzése is hatékonyan megvalósult az új szabályozással.

Azonban jómagunk úgy véljük, hogy a jogvédelem és a bűncselekmények áldozatainak hatékonyabb védelme tekintetében a hatályos kompenzációs rendszer kritikákkal illethető.

Az áldozatok védelmével összefüggésben ugyanis látni kell, hogy ha a túlsúlyosság teljes megszűnése esetében nem is fog várhatóan sor kerülni az elítélteknek kártalanítás megállapítására, ráadásul az egyszerűsített elbírálás keretében a bv. intézetek nem is vizsgálják a sértetti követeléseket, a sértetteknek megítélt polgári jogi igények kielégítését érdemben nem fogják előmozdítani a kártalanítási eljárás új szabályai. A sértetteknek tehát továbbra is végrehajtási eljárást kell kezdeményezniük az elítéltekkel szemben, amely eljárás sikerességének az esélye az esetek túlnyomó többségében kétséges.

Az új rendelkezésekkel a kártalanítási igények kapcsán tovább erősödött azon eredeti cél, amely szerint szükséges, hogy a döntés rövid időn belül, objektív alapokon szülessen meg: a börtönzsúlyosság okozta sérelmek ellentételezésére a magyar törvényalkotó által bevezetett egyszerű modell még tovább egyszerűsödött azzal, hogy a könnyű megítélésű, bírói mérlegelést nem igénylő ügyek az intézetparancsnok által is elintézésre nyerhetnek. Az EJEB több ügyben²⁸ is leszögezte, hogy a hatékony jogorvoslat fórumának nem feltétlenül kell bírónak lennie és adminisztratív szervek is számításba jöhetnek, ebből kifolyólag pedig a jelenlegi szabályozás látszólag teljesen megfelel a nemzetközi standardoknak is. E körben azonban már az kifogásolható, hogy a törvény nem teremti meg a lehetőséget a kártalanítási kérelem bv. intézeti elintézésének kontrolljára és esetleges utólagos korrigálására abban az esetben, ha az elítélt (kérelmező) nem indítványozza kérelme bv. bíróhoz történő továbbítását. Emiatt egy esetleges téves döntés vagy egyszerűsített elbírálás már nem orvosolható. Másfelől pedig éppen az egyszerűsített elbírálás árnyoldala a bírói mérlegelés korlátozott mozgástere, ami miatt a hazai szabályozás az egy főre jutó minimális zárkaterület megléte esetén a fogva tartás egyéb, adott esetben jogsértő körülményeire nem biztosít egyáltalán ellentételezést.²⁹

V. A vitás dogmatikai kérdések³⁰

V.1. Az alapvető jogokat sértő elhelyezés miatti sérelmek és a személyiségi jogsértések viszonya

Felmerül, hogy az alapvető jogokat sértő elhelyezés miatti sérelmek milyen viszonyban vannak, vagy beilleszthetőek-e a személyiségi jogsértések közé. A 3254/2019. (X. 30.) AB határozat szerint ugyanis a Bv. tv. kár megtérítésére vonatkozó 143. §-a nem tesz különbséget vagyoni és nem vagyoni kártérítés, vagy sérelemdíj, valamint felróhatóságtól független szankciók között (vagyis a Bv. tv. nem tesz különbséget a tekintetben, hogy a fogvatartott milyen jellegű – anyagi javaiban esett kár vagy személyiségi jogi jogsértés miatti – kárigényt érvényesít).

Kiemelte azt is a testület, hogy a *kártalanítás szabályai nem függenek össze a bv. intézeti kártérítési eljárással és előbbi a személyiségi jogsértésektől különböző (!) sérelmek kompenzálására szolgál.* Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy „[...] [A] jogalkotó új, sui generis jogintézményként vezette be a jogsérelemmel arányban álló, hatékony kompenzációt biztosító kártalanítási eljárást, mely a személyiségi jogsértésektől különböző, külön nevesített, alapvető jogot sértő elhelyezési körülmények kompenzálására hivatott. Az alapvető jogot sértő elhelyezési körülmények kártalanítási szabályai nem hozhatók összefüggésbe a kártérítési

²⁸ Pl.: Klass and Others v. Germany, 6 September 1978, 67. §; Campeanu v. Romania, 47848/08, 17 July 2014, 149. §; Norbert Sikorski v. Poland, 17599/08, 22 October 2009, 111. §; Torreggiani v. Italy, 43517/09, 46882/09, 55400/09, 8 January 20013, 51. §

²⁹ Kóródi: i.m. 102-104. és 108-109. o. kiegészítve saját szerk.

³⁰ Lásd még bővebben: Boda Zoltán: Igényérvényesítési fórumrendszerek egybevetése az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények és az elhúzódo polgári perek okozta alapjogsérelmek hálójában. In Pro Futuro 2022/2. szám (Megjelenés alatt).

eljárás szabályaival, ezekre vonatkozóan a jogalkotó eltérő szabályozást alkalmazott.” Azt is elvi élel leszögezte, hogy „[...] [í]gy a sérelemdíj (vagy felróhatóságtól független szankció) érvényesíthetőségének kizártságára nem lehet megalapozottan hivatkozni, az a Bv. tv.-nek sem a támadott rendelkezéséből, sem a kárigény érvényesítésére vonatkozó 143. §-ából nem olvasható ki.”³¹

Ezzel szemben pedig a *rendes polgári bíróságok gyakorlata* azt mutatta, hogy a felperesek alapvető jogaikat sértő elhelyezési körülmények okozta sérelmeit a személyiségi jogsértéshez fűződő jogkövetkezmények keretei között vizsgálták. Bár ez a gyakorlat a fogvatartottak szempontjából kedvezőtlenül alakult, éppen ez vezetett a kártalanítási szabályok bevezetéséhez. Ugyanakkor ez a gyakorlat később éppen megváltozott a kérelmezők számára kedvező módon, de még mindig a személyiségi jogok értelemezését alkalmazva.

Tehát az Alkotmánybíróság értelmezésével szemben álló talajon áll a polgári bíróságok gyakorlata: a döntések túlnyomó részének érvelése szerint ugyanis már pusztán az előírt hasznos alapterület biztosításának elmaradása objektíve sérti a felperes személyiségi jogait, pontosabban emberi méltóságát, vagyis a zsúfoltság ténye alapot ad a személyiségi jogsértés bíróság általi megállapítására, mint objektív szankcióra.³² Ez egyezik egyebként az EJEB gyakorlatával is, amely szerint az emberi méltóságot nem tartja tiszteletben a zsúfolt körülmények közötti fogva tartás, és ez kimeríti a tilalmazott embertelen és megalázó bánásmód definícióját is.³³

V.2. A büntetés-végrehajtási intézet előtti kártérítési eljárás

Kérdéses, hogy a fogvatartottnak a személyiségi joga megsértése miatt sérelemdíj megfizetése iránti igénye közvetlenül a bíróság előtt érvényesíthető, vagy meg kell-e előznie a büntetés-végrehajtási intézmény előtti eljárásnak – tehát a Bv. tv. 143. §-át lehet-e a vagyoni kár megtérítése mellett a nem vagyoni sérelmekre is vonatkoztatni, az ott szabályozott kártérítési igény alatt kizárólag vagyoni kárigény érthető-e. A büntetés-végrehajtási intézetek a fogvatartottakkal szemben a fogva tartás során közhatalmat gyakorolnak, az ennek során elszenvedett sérelmek miatt indított személyiségvédelmi perekben a közhatalom gyakorlásával okozott károkért való felelősség szabályai irányadóak, amelyet akkor lehet megállapítani, ha a kár rendes jogorvoslással, továbbá közigazgatási perben nem volt elhárítható. Ezért jut jelentőséghez a Bv. tv. 143. §-ában írt, a bv. szerv előtt érvényesítendő kártérítési eljárás. Több bíróság is ennek megfelelően törvényi előfeltételként vizsgálta annak a szabálynak a teljesítését, hogy ha az elítélt szabadult, kártérítési igényét a Ptk. alapján, az elévülési időn belül közvetlenül a bv. szerv székhelye szerint illetékes bírósághoz benyújtott keresettel érvényesítheti.

A Fővárosi Ítéltábla is arra a következtetésre jutott, hogy a fogva tartás során állítottan elszenvedett személyiségi jogi jogsértés miatti sérelemdíj és egyéb jogkövetkezmények iránti polgári pert szükségképpen meg kell, hogy előzze a fogvatartott kérelmére indult és a bv. szerv által lefolytatott, határozattal elbírált eljárás. Ezt, mint a Pp. 176. § (1) bekezdés c) pontja szerinti perelőfeltételt nem lehet figyelmen kívül hagyni, még akkor sem, ha az előzetes eljárást elmulasztó felperes a keresetindítás időpontjában már szabadlábon volt, hiszen ez kizárólag a saját mulasztásának következménye, amit magának kell viselnie.³⁴

Ezen álláspont mellett érvelt Czukorné Farsang Judit is, aki szerint a fogvatartott csak az egyéb, fogvatartási ügynek nem minősülő jogviszonyok kapcsán fordulhat közvetlenül a

³¹ 3254/2019. (X. 30.) AB határozat [30]-[31].

³² Lásd: Győri Ítéltábla Pf.I.20.124/2017/3/I.

³³ Nagy Botond: Az elítéltek vagy egyéb jogcímen fogvatartottak alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények miatti sérelemdíj iránti igények joggyakorlata, 55. o. In Debreceni Jogi Műhely, 2021/1-2. szám, 49-62. o.

³⁴ Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.225/2020/6.

bírósághoz (Bv.tv. 10. §, 20-21. §), hiszen a fogvatartottakkal kapcsolatos kártérítési eljárás szabályai a Ptk. 2:52. § (2) bekezdése alapján a fogvatartottak sérelemdíj iránti igényeire is alkalmazandók³⁵, mindezekből pedig az a következtetés vonható le, hogy a fogva tartással összefüggő körülmények miatti sérelemdíj iránti kereseti kérelmek kapcsán is meg kell követelni az előzetes eljárás lefolytatását.³⁶

Ezzel ellentétes álláspont alapján – amely ugyanakkor a 3254/2019. (X. 30.) AB határozattal áll szemben – *azonban a Bv.tv. 143.§-a nem vonatkozik az immateriális sérelmekre* [lásd pl.: BDT2017. 3620.] és a fogvatartott személyiségi jogsértésre alapított sérelemdíj megfizetése iránti igénye közvetlenül a polgári bíróság előtt érvényesíthető.³⁷

V.3. Igényérvényesítési fórumkényszer?

Vitatott, hogy a Bv. tv. szerinti kártalanítás bevezetésére tekintettel terjeszthető-e elő sérelemdíj iránti igény vagy a jogalkotó csupán a párhuzamos igényérvényesítést kívánta lehetetlenné tenni (tehát kizárólag arra az esetre szűkítette-e le az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti nem vagyoni kártérítés/sérelemdíj érvényesítésének lehetőségét, ha a fogvatartott úgy döntött, e sérelmei miatt kártalanítást követel), vagyis: abból, hogy a kártalanítás jogalapját a Bv. tv. meghatározza, az következik-e, hogy igényérvényesítési fórumkényszerről, (egészében) sui generis jogintézményről van szó, s ekként az adott igény elbírálása kizárólagosan büntetés-végrehajtási bírói hatáskörbe tartozhat. A BDT 2018.3850. sz. döntésben közzétett bírói gyakorlat szerint alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti igények érvényesítése más bíróság, a büntetés-végrehajtási bíró hatáskörébe tartozik és nem kerülhető meg a bv. bírói eljárás.

A Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárás és a személyiségi jogsértés miatt indított polgári peres eljárás konkurálásának kiindulópontja, hogy a bv. bírói kártalanítás, illetőleg a további kártérítés és sérelemdíj iránti igény jogalapja nem azonos:³⁸ a bv. bírói kártalanítás jogalapja a Bv. tv., míg a további kártérítés és sérelemdíj iránti igény jogalapja a Ptk. által meghatározott feltételrendszer. Kérdéses tehát, hogy az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekre alapozott igényről kizárólag a bv. bíró dönthet-e, avagy megválasztható-e, hogy a bv. bíró vagy a polgári bíróság adjon elégtételt. Abból azonban, hogy a kártalanítás jogalapját is a Bv. tv. határozza meg, az látszik következni, hogy igényérvényesítési fórumkényszerről, vagyis (egészében) *sui generis* jogintézményről van szó³⁹, s ekként az adott igény elbírálása kizárólagos bv. bírói hatáskörbe tartozik. Másként fogalmazva, *nem kerülhető meg a bv. bírói eljárás, így nincs törvényes lehetőség az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt közvetlenül a polgári bírósághoz fordulni* [BDT 2018.3850.].⁴⁰

A *Debreceni Ítéltábla* azonban például a BDT2018. 3850. számú eseti döntésben közzétett jogi állásponttól eltérően úgy foglalt állást (lásd később részletesen kifejtve), hogy a jogalkotó a Bv. tv.-ben szabályozott kártalanítás bevezetésével *nem kívánta elvonni vagy korlátozni a fogvatartottak azon jogát, hogy az alapvető jogaikat sértő elhelyezési körülményeikre hivatkozással polgári pert indíthassanak.*⁴¹

³⁵ Lásd még: ÍH2017. 54.

³⁶ Czukorné Farsang Judit: Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt érvényesíthető igények. In Bírósági Döntések Tára 2018/6.

³⁷ Pl. Kúria Pfv.IV.21.654/2015/11.

³⁸ „[...] [A]z alapvető jogot sértő elhelyezési körülmények kártalanítási szabályai nem hozhatók összefüggésbe a kártérítési eljárás szabályaival, ezekre vonatkozóan a jogalkotó eltérő szabályozást alkalmazott. (3254/2019. (X. 30.) AB határozat, indokolás [30])

³⁹ Kúria Bt.I.1199/2019/5.számú ítélete

⁴⁰ Feleky: i.m. 6. o.

⁴¹ Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.569/2019/5.

Azonban, ha valóban előáll az a helyzet, hogy teljesen megszűnnek a bv. intézetek túlsúfoltsági körülményei, akkor a következőkkel kell szembesülni. Mivel a bv. bírói értelmezés szerint, ha nem állapítható meg a túlsúfoltság, akkor nem vizsgálják az egyéb elhelyezési körülményeket. Azonban, ha a fogvatartottak mégis úgy érzik, hogy sérelmes helyzetüket „reparálni” kell, akkor is először kártalanítási kérelmet kell előterjeszteniük, ha még tisztában is vannak azzal, hogy nem túlsúfolt körülmények között voltak elhelyezve, mert ezt a „jogorvoslati” lehetőséget ki kell meríteniük (lásd: BDT 2018.3850.). Ez egyértelműen felesleges adminisztratív terhet ró a bv. intézetekre és a bv. ügyekben eljáró bíróságokra. Ha azonban azt az értelmezést vesszük alapul, hogy pénzbeli követelést polgári bíróság előtt nem, csak a bv. ügyekben eljáró bíróságok előtt lehet támasztani, attól bizonyosan elesnek a kérelmezők, ha nem áll fenn a túlsúfoltság. Álláspontunk szerint tehát mindez ahhoz az aggályos helyzethez vezet, hogy a kérelmezők az egyéb elhelyezési körülményeik miatti sérelmek okozta személyiségi jogi igényeik (pénzbeli kompenzálásra irányuló) érvényesítésétől teljesen el lesznek zárva, a bírósághoz fordulás joga ezáltal kizárta válik. Ily módon tehát a fogvatartottak sem a Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárásban, sem pedig a Pp.-n, illetve Ptk.-n alapuló személyiségi jogok megsértése iránt indított perben érdemi jogorvoslatra nem számíthatnak.

Ez még akkor is így lenne, ha teret engednénk annak a „megengedő” értelmezésnek, hogy ha a fogvatartott kimeríti a kártalanítási eljárás általi jogorvoslati lehetőséget és azt követően személyiségi jogsértésre hivatkozva – akár felróhatóságtól független, objektív szankciók megállapítása mellett – sérelemdíj iránti követelés iránt terjeszt elő keresetlevelet, akkor pedig azzal kellene szembesülni, hogy valójában a jogsértés közhatalom gyakorlása során merül fel.

Ugyanis, ha a személyiségi jogsértés közhatalom gyakorlása során, a közhatalmat gyakorló szerv részéről történik – és a bv. intézetek ilyenek minősülnek –, azt kell vizsgálni, hogy van-e olyan jogszabály, amely a jogsértőt az adott magatartás tanúsítására feljogosítja, azaz a közhatalmat gyakorló szerv a rá irányadó jogszabályok betartásával, azok keretei között járt-e el, hiszen ez a személyiségi jogsértést eleve kizárja.⁴² Ha a vélelmet az alperes megdönti – azzal, hogy bizonyítja, a jogszabály felhatalmazásának megfelelően járt el –, a személyiségi jogsértés jogkövetkezményei (Ptk. 2:51-52. §) egyáltalán nem alkalmazhatók, azonban ezen bizonyítás sikertelensége esetén, vagyis, ha megállapítható a részéről olyan, rá irányadó szabály megsértése, amely egyben a felperes személyiségi jogának sérelmét okozta, az objektív jogkövetkezmények mellett felmerülhet a sérelemdíj [Ptk. 2:52. § (1) bekezdés] alkalmazása.

Mivel a sérelemdíj nem tekinthető objektív jogkövetkezménynek, második lépcsőben is sor kerülhet olyan sikeres kimentéses bizonyításra, amelynek alapján a sérelemdíj iránti igényt elutasítják, ez pedig a Ptk. 2:52. § (2) bekezdéséből következik. E törvényhely szerint az a kitétel, hogy „a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni” azt jelenti, hogy a sérelemdíj fizetés alóli mentesülés feltételeit a jogsértő személyére irányadó felelősségi rendszer alapján kell meghatározni. Mivel a büntetés-végrehajtási intézetek a fogvatartottakkal szemben a fogva tartás során közhatalmat gyakorolnak, az ennek során elszenvedett sérelmek miatt indított személyiségvédelmi perekben a deliktuális,⁴³ továbbá a közhatalom gyakorlásával okozott károkért való felelősség szabályai⁴⁴ irányadóak.⁴⁵

A Ptk. 6:548. § (1) bekezdése szerint pedig közigazgatási jogkörben okozott kárért a felelősséget akkor lehet megállapítani, ha a kárt közhatalom gyakorlásával vagy annak elmulasztásával okozták, és a kár rendes jogorvoslattal, továbbá közigazgatási perben nem volt

⁴² vö.: Ptk. 2:42. § (1) bek.

⁴³ Szerepet kap tehát a kimentés körében a felróhatóság hiánya is, amit vizsgálni kell.

⁴⁴ Ptk. 6:519. §, 6:548. § (1) bekezdés.

⁴⁵ Kúria által készített emlékeztető az Új Ptk. Jogegységi Csoportok 2018. október 5-ei üléséről, 12. o.

elhárítható. Ezen ponton jut jelentőséghez az 3254/2019. (X. 30.) AB határozatban részletezett, a Bv. tv. 143. §-ában írt, a bv. szerv előtt érvényesítendő kártérítési eljárás.

Ugyanis több bíróság alkalmazta a fogvatartottak vagy volt fogvatartottak sérelemdíj megfizetése iránt indított pereiben is, és mint törvényi előfeltételt vizsgálta azon (5) bekezdés szerinti szabályt, amelynek értelmében, ha az elítélt szabadult, kártérítési igényét a Ptk. alapján, az elévülési időn belül közvetlenül szerv székhelye szerint illetékes bírósághoz benyújtott keresettel érvényesítheti.

Ettől eltérő álláspont szerint ez azonban ilyen szerepet nem kaphat. Bár az új Ptk. a kár fogalmát kizárólag a vagyoni károkra vonatkoztatva használja, a nem vagyoni jellegű hátrányokra, azok kompenzálására új jogintézményként a sérelemdíjat vezette be, a jogalkotó a már idézett bv. szerv előtti eljárásban érvényesítendő kárigény kapcsán pedig nem módosította a Bv. tv.-t. Ennek következtében a 2015. január 1-jétől hatályos Bv. tv. 143. §-át nem lehet az immateriális sérelmekre vonatkoztatni, a sérelemdíj iránti perekben tehát ezek megvalósulása nem követelhető meg, a hivatkozott jogszabályokat kizárólag a fogvatartott által érvényesített vagyoni kárigények esetén alkalmazhatják. Ezt az álláspontot erősíti az is, hogy a Bv. tv. egyéb módosításai kifejezetten használják a sérelemdíj jogintézményének fogalmát ott, ahol azt a jogalkotó szándékolta kivánta elhelyezni, ahol alkalmazását indokoltnak tartotta.⁴⁶ Összegezve: *a fogvatartott személyiségi jogsértésre alapított sérelemdíj megfizetése iránti igénye közvetlenül a polgári bíróság előtt érvényesíthető a fentebb már részletezett esetkörökön kívül, vagyis, ha az nem tartozik a büntetőbíróság hatáskörébe. Az ezzel ellentétes joggyakorlat a fogvatartottak, illetve volt fogvatartottak jogérvényesítését szükségtelenül és a jogszabályi rendelkezésekkel ellentétesen korlátozná. Ezt fémjelzi a Kúria Pfv.IV.21.654/2015/11. számú döntése is.*

Visszaulva az egyszerűsített kártalanítási eljárás szabályaira, kérdéses lehet az, hogy ha a túlsúlyosság nem állapítható meg, akkor *a kérelmezők miként léphetnek fel az egyéb elhelyezési körülményeik által elszenvedett alapjogsérelemeikkel szemben.* Ugyanis, ha nem áll fenn a túlsúlyosság, akkor a további körülményeket sem a bv. intézet, sem a bv. bírák nem fogják vizsgálni abból az értelmezésből kifolyólag, hogy azok csak az élettér hiányához kapcsolódóan eshetnek kifogás alá.

Álláspontunk szerint, amennyiben a bv. intézetek telítettsége 100% alá süllyed, a fogvatartott kérelmezőknek az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményeik miatt ugyan ki kell meríteniük a Bv. tv. szerinti jogorvoslati formát – amely így felesleges terhet ró a bv. intézetekre és a bv. bírókra –, azonban mivel jogérvényesítési lehetőségeiket nem lehet korlátozni, vélhetően ismételten nagyobb számban polgári bírósághoz fognak fordulni, így ott ügyérkezés-növekményre lehet számítani.

V.4. A többletigények érvényesítése

Amennyiben a kérelmező az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt megítélt kártalanítást elégtelennek ítéli meg, többletigényét sérelemdíjként lehet-e érvényesíteni? A bv. bírói gyakorlatban kivétel nélkül arra a megállapításra jutottak, hogy kérelmező a bv. bíróság által, már a kártalanítási eljárásban elbírált alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt igényt érvényesíthet a polgári bíróság előtt, ha a részére megítélt kártalanítási összeg nem megfelelő, nem elegendő.

Ezt támasztják alá a BH2020. 130. szám alatt közzétett döntésben foglaltak mellett a Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoportjának 2020.EL.II.JGY.B.1/23. számú összefoglaló véleményében foglaltak is, amely szerint polgári jogi szempontból *mind az*

⁴⁶ Ezzel egyező álláspontra helyezkedett a BDT2017.3620. szám alatt megjelentetett, a Debreceni Ítéltábla Pkf.II.20302/2015/2. szám alatti döntése.

alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményeken kívüli sérelmek miatt, mind pedig amiatt van helye polgári bíróság előtti kártérítési igény érvényesítésének, ha biztosított volt a megfelelő élettér, de ezt meghaladó sérelmeket állít a fogvatartott. Megjegyezte azonban a joggyakorlat-elemző csoport is, hogy a bv. bírói kártalanítás feltételeit kizárólag a Bv. tv. szabja meg, ebből következően az ezeken túlmutató igényt (pl. egy napi feletti összeg, kártalanítási összeg után kamat, sérelemdíj) támasztó kérelem vonatkozó részében alaptalan, s e részében el kell utasítani, ugyanis az már tisztán polgári jogi értelemben vett kártérítés vagy sérelemdíj, tehát nem kártalanítás. A Bv. tv.-ben alkalmazott „további” kitétel pedig fogalmilag azt is jelenti, hogy a meghaladó igény kizárólag az előbb lefolytatandó bv. bírói eljárást követően érvényesíthető.⁴⁷

*A polgári ügyszakosok szerint azonban, ha azt állapítanánk meg, hogy a fél a megítélt kártalanítási összeg felül az elhelyezési körülményeket sérelmezve érvényesíthet polgári bíróság előtt kártérítési, illetőleg sérelemdíj iránti követelést, akkor ezzel azt erősítenénk: a jogalkotó nem érte el a célját a kártalanítási eljárás bevezetésével és még az EJEB-hez fordulás joga is felvethető. Tehát nem megengedhető a polgári perindítás, még akkor sem, ha a Bv. tv.-ben szereplő elhelyezési körülményeket jelöl meg a felperes, de ezzel másik személyiségi jogának megsértését állítja (kizárólag akkor engedhető meg, ha csak a felróhatóságtól független, objektív szankciókról való döntést szorgalmazza).*⁴⁸

V.5. A büntetés-végrehajtási kártalanítás kimerítését követő polgári perindítás

Az a kérdés is felvethető, hogy ha a kérelmező szerint alaptalanul utasította el a bv. bíróság a kártalanítási igényét, akkor jogosult-e polgári pert indítani jogainak védelme érdekében. Ugyanis a Kúria egyik ítéletében tett megengedő válasz szerint akár ennek is lehet helye: „[...] [o]lyan többlettényállás esetén, amikor a közhatalom gyakorlásával okozott kár megtérítése iránti igény alapja a jogsértő magatartás miatt a jogszabályi rendelkezésen alapuló igényérvényesítés lehetőségétől való megfosztás, és emiatt az igény érvényesítése elmaradt, lehetőség van a kártérítési perben az előzményi perben előterjeszhető igény – adott perben irányadó szempontok figyelembe vételével való – elbírálására.”⁴⁹

Éppen a fentiekkel hasonló véleményre jutott a Debreceni Ítéletábrá is, azonban éppen egy másik, a Be. szerinti kártalanítással összefüggésben. Az Ítéletábrá szerint ugyanis, ha a bíróság megsérti a Be. 583. §-ának (5) bekezdése alapján fennálló tájékoztatási kötelezettségét, és a Be. 583. §-ának (1) bekezdésével ellentétes, téves tájékoztatást ad a kártalanítás határidejéről, mindez megalapozza a kártérítési felelősségét függetlenül attól, hogy a tájékoztatott személy egyébként tisztában volt-e a jogszabály tartalmával vagy nem. Erre tekintettel követelhető azon kár megtérítése, amely miatt az államtól kártalanítás járna ellenkező esetben: „[N]em foghatott helyt az alperes azon érvelése sem, amely szerint az

⁴⁷ Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2020.EL.II.JGY.B.1/23. számú, „A kártalanítás és a feltételes szabadságra bocsátás feltételei a büntetés-végrehajtási bírói gyakorlatban” c. összefoglaló vélemény, 30. o. Ezzel ellentétben lásd pl. a Fővárosi Törvényszék 40.P.21.509/2019/14. számú ítéletét, amely közömbösnek tartotta az alperesnek azt az érvelését, hogy a felperes a kártalanítás határidejének elmulasztása miatt kíván követeléséhez személyiségi jogi perben hozzájutni, hiszen a felperesnek elvonhatatlan joga igényének személyiségi jogi perben való érvényesítése, amely perben a bíróság csak azt vizsgálhatja, hogy a jogsérelem és az erre alapított igény megalapozott-e vagy sem. A bíróság szerint a kártalanítás határidejének elmulasztása nem vezethet arra, hogy a felperes a Ptk.-ban szabályozott személyiségi jogának megsértésére alapított igényével ne élhetne, hiszen a határidő elmulasztásához ilyen jellegű jogvesztést a törvény nem fűz. Következtetése szerint a személyiségi jogában megsértett felperest a Ptk. 2:52. § (1) bekezdése alapján illeti meg sérelemdíj.

⁴⁸ Kúria által készített emlékeztető az Új Ptk. Jogegységi Csoportok 2018. október 5-ei üléséről, 11. o.

⁴⁹ Kúria Pfv.IV.22.074/2017/4.

elsőfokú bíróság nem vizsgálhatta volna, hogy a felperest milyen összegű kártalanítás illette volna meg az igényének határidőben történt érvényesítése esetén.”⁵⁰

V.6. A büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtási kártalanítás kapcsolata

Vitatott kérdés lehet az is, hogy a Be. szerinti kártalanítás önmagában „kizárja -e” a Bv. tv. szerinti kártalanítás érvényesítésének lehetőségét, vagy van-e olyan eset, hogy ez felmerülhet. A BDT2020. 4130. szám alatt közzétett ügy felperese elévült börtönbüntetésből 2014. június 19. és 2014. október 2. között 105 napi szabadságvesztést töltött le a büntetés-végrehajtási intézetben. Ennek okán a felperes módosított keresetében kérte, hogy a bíróság egyetemlegesen kötelezze az alpereseket 305 480 Ft vagyoni kár és 3 000 000 Ft sérelemdíj megfizetésére. A Magyar Állam I. rendű alperessel szemben követelése jogalapjaként az 1998-as Be. kártalanításra irányadó rendelkezéseit, a jogerős ítéletet hozó törvényszék II. rendű alperessel szemben a Polgári Törvénykönyv bírósági jogkörben okozott kár megtérítésére vonatkozó szabályait jelölte meg. Mindkét alperessel szembeni követelése ténybeli alapjaként arra hivatkozott, hogy a törvényszék ítélete nyomán elévült büntetést hajtottak végre vele szemben, emiatt 105 napig jogtalanul tartották fogva.

Az elsőfokú bíróság ítéletében kötelezte a II. rendű alperest, hogy fizessen meg a felperesnek 751 119 Ft-ot és járulékait. Ezt meghaladóan a keresetet elutasította. Az I. rendű alperessel szemben a keresetet alaptalannak találta. A határozata indokolásában kifejtette, hogy az 1998-as Be. 581. § (1) bekezdése határozza meg, hogy a terheltet milyen esetekben illeti meg kártalanítás, ám a perbeli eset az itt szabályozott okok hiányában nem alapozta meg a felperes követelését. A II. rendű alperessel szemben előterjesztett kártérítési követelés kapcsán kifejtette, hogy annak jogszabályi alapja az 1959-es Ptk. 339. § (1) bekezdése, illetve a 349. § (1) és (3) bekezdése. A nem vagyoni kár tekintetében rámutatott, hogy a felperes 105 napos fogva tartása alatt sérült az 1959-es Ptk. 76. §-ában írt személyes szabadsághoz fűződő személyiségi joga, amely a nem vagyoni kár követelését megalapozza. Megjegyezte, hogy a Bv. tv. 10/A. § (4) bekezdése szerint a fogvatartottaknak a megfelelő elhelyezéssel kapcsolatos alapjogait sértő körülmények miatt legfeljebb napi 1600 Ft összegű kártalanítás jár. Rámutatott arra, hogy ez ugyan a perbelitől eltérő jogintézmény, ám az összecszerűség körében a köztudomású börtönhátrányok értékelése kapcsán kiinduló pontként figyelembe vehető.

Ezzel az állásponttal azonban *a Debreceni Ítéltábla nem értett egyet és arra az álláspontra helyezkedett, hogy csak a jogszerűen elítélt és szabadságvesztés-büntetését töltő személyt illeti meg kártalanítás abban az esetben, ha fogva tartása során az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények által előidézett sérelem éri, ebből kifolyólag pedig a jogszerűtlenül kiszabott büntetés letöltése miatt nem érvényesíthető nem vagyoni kárigény.*

Fentiekből tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy mivel a Be. szerinti kártalanítás alapja a szabadságelvonás alaptalansága (jogszerűtlensége), és ha a sérelmet szenvedett ezen, a Be. szerinti kártalanítási jogcímen érvényesít igényt, akkor *ez már gyakorlatilag önmagában kizárja azt, hogy az ilyen szabadságelvonás alapvető jogait sértő körülmények közötti végrehajtása miatt a Bv. tv. alapján lépjen fel kártalanítási igénnyel*, hiszen utóbbi – ahogy az a fenti határozatban is ki van fejtve – csakis jogszerűen fogvatartottak esetében értelmezhető és vehető igénybe.

Értelemszerűen ugyanakkor a fenti kizártság nyilván nem érvényesül abban az esetben, amikor letartóztatás végrehajtása kapcsán elszenvedett sérelmek okán lép fel valaki alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási igénnyel. Hiszen ilyenkor még jogerős ítélet folytán sem mindig állapítható meg a kényszerintézkedés jogszerűtlensége.

⁵⁰ Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.253/2020/17.

Azonban előfordulhat, hogy későbbi ítélet alapján kiderül, hogy a terhelt szabadságát alaptalanul korlátozták a kényszerintézkedés végrehajtásával, és ezzel az is nyilvánvalóvá válik, hogy mint jogszerűtlenül fogvatartott személy nem lett volna jogosult Bv. tv. szerinti kártalanításra.

Hasonló kérdésként merül fel az is, hogy hogyan kell értékelni azt, amikor jogerős ítélet alapján végrehajtották már a szabadságvesztést, vagy az elzárást az elítélten, de a bíróság rendkívüli jogorvoslat folytán a terheltet jogerősen felmentette és a végrehajtástól a felmentő ítélet megszületéséig az elítélt előterjesztette a Bv. tv. szerinti kártalanítási igényt és azt megítélték részére.

Ezekben az esetekben – vagyis akkor, amikor utóbb derül ki, hogy a szabadság korlátozására alaptalanul került sor és a fogva tartás így nem volt jogszerű – vajon az állam akár (jogalap nélküli gazdagodásra hivatkozással) visszatérítési igénnyel léphet-e fel a volt fogvatartottal szemben annak okán, hogy utóbb beigazolódott az, hogy nem illette volna meg a volt fogvatartottat a Bv. tv. szerinti kártalanítás, mivel jogszerűtlen okból került sor a fogva tartására? Vagy a fenti határozatból csak az következik, hogy a felmentő ítélet megszületése után nem léphet fel valaki a Bv. tv. alapján, hiszen akkor már valóban megállapítást nyert az, hogy jogszerűtlenül kiszabott joghátrány végrehajtására került sor?

Ez azonban azt a további kérdést is maga után vonja, hogy *a jogszerűtlennek minősülő fogva tartás alatt elszennvedett alapvető jogokat sértő elhelyezés miatti sérelme(ke)t milyen eljárás keretében lehet kompenzálni. Vajon ilyenkor a bírói gyakorlat hogyan értelmezi az igényérvényesítési fórumkényszert, illetve ilyenkor megengedi-e a közvetlenül polgár bíróság előtti fellépést?*

Ebben a megvilágításban már különösen aggályos lenne akként értelmezni a Bv. tv. kártalanítási szabályait, hogy azok igényérvényesítési fórumkényszert jelentenek, hiszen fenti határozat alapján a jogszerűtlen fogva tartás során biztosított alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények által előidézett sérelem miatt nem is lehet a Bv. tv. szerinti kártalanítást igényelni. *De a BDT2018. 3850. számú döntésből levezetve ezt a jogorvoslati lehetőséget a polgári peres eljárás előtt mégis ki kellene meríteni. Ez így azonban már valóban teljesen feleslegesnek tűnik és számunkra az az álláspont válik védhetővé, hogy lehet közvetlenül polgári bírósághoz is fordulni a Bv. tv.-ben nevesített alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményeket sérelmezve.*

VI. A kártalanítási igények dogmatikai ellentmondásai, az újra szabályozás szükségessége

A büntető- és a polgári eljárásjog között merev határvonal húzódik, a két jogterület között alig van kapcsolódási pont. Az egyik ilyen az alaptalanul alkalmazott szabadságkorlátozásért járó kártalanítás, ahol az összefüggés nyilvánvaló: egy büntetőeljárás jogintézmény alkalmazásával, amellyel a szabadságot alaptalanul korlátozták, illetve elvonták, kár keletkezik a terhelt oldalán. Az igény alapját még a büntetőeljárás keretei között kell keresnünk, annak érvényesítése már a polgári eljárásjogra tartozik. Hasonló kétarcúság figyelhető meg Bv. tv. szerinti, a fogvatartottak alapvető jogait sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárás kapcsán. Fontos leszögezni azonban azt lényeges különbséget, hogy a Be. szerinti kártalanítási eljárással szemben a Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárás nem polgári peres eljárásra tartozó igény. Ennek ellenére a büntetés-végrehajtási kódex – egy kissé homályosnak tűnő – utalást alkalmaz a 75/B.§ (4) bekezdésében: bizonyos igények polgári perben érvényesíthetők.⁵¹

Az egyes igények elhatárolása, illetve annak eldöntése, hogy mikor van helye polgári pernek, és mikor kell az igényt a Bv. tv. szerinti eljárásrendben érvényesíteni, komoly

⁵¹ Balázs Péter: Kétarcú eljárások – polgári eljárásjogi kérdések a büntetőeljáráshoz kapcsolódó kártalanítási igények érvényesítésével összefüggésben, 2. o. In Jogelméleti Szemle, 2022/1. szám, 2-22. o.

dogmatikai akadályokba ütközik. Ennek kapcsán már rögtön arra érdemes felhívni a figyelmet, hogy ugyan mind a Be., mind a Bv. tv. szerinti jogintézmény a kártalanítás elnevezést használja, utóbbi kapcsán ez álláspontunk szerint nem helytálló. Az elhatároláshoz annak tisztázása szükségeltetik, hogy a kár jogellenes magatartás eredményeként következik-e be vagy az jogszabály engedélye folytán jogszerű magatartás eredménye-e.

Előbbi, a Be. szerinti kártalanítás valóban annak, és nem kártérítésnek tekinthető. Annak ellenére, hogy az Alaptörvény IV. cikk (4) bekezdése akként rendelkezik, hogy akinek szabadságát alaptalanul vagy törvénytelenül korlátozták, *kárának megtérítésére* jogosult, és nem a kártalanítás kifejezést használja, nem jogellenesen alkalmazott szabadaskorlátozásról beszélünk – nem véletlenül „alaptalanul” szót használ a büntetőeljárás kódex – és ebből arra következtethetünk, hogy ez a jogintézmény valóban a kártalanításhoz áll közel.⁵²

A kártalanítás-kártérítés dogmatikai kérdés Bv. tv. szerinti kártalanítással összefüggő felvetésénél azonban valójában nem kártalanításról van szó⁵³, mivel a kár nem a – valóban jogszerű – fogva tartásból fakad, illetve következik be, hanem abból kifolyólag, hogy a fogvatartottat/elíteltet alapvető jogokat sértő körülmények között helyezik el, utóbbi pedig már egy jogellenes magatartás. Emiatt pedig dogmatikailag kártérítésről mint speciális felelősségről beszélhetünk.

Az előzőeken túlmenően már az igényérvényesítési lehetőségek hatékonyságával hozható összefüggésbe az, hogy a fogvatartottak Bv. tv. szerinti kártalanítása kapcsán a jogalkotó alapvetően polgári anyagi- és eljárásjogi kérdéseket a bv. kódex szabályai között helyezett el úgy, hogy azok nem felelnek meg a polgári jogi dogmatikának és fogalmaknak. A Bv. tv. polgári peres eljárásra utaló szabálya [Bv. tv. 75.§ (4) bek.] amellett, hogy dogmatikailag pontatlan, a jogkereső állampolgárok és a jogalkalmazók számára is nehezen értelmezhető. A fogvatartott alapvető jogait sértő elhelyezési körülményeinek polgári (anyagi) jogi vetületei miatt nem egyértelmű annak elhatárolása, hogy a Bv. tv.-ben szabályozott kártalanítási eljárás mellett lehet-e helye polgári peres eljárásnak. Az elhatárolás legnagyobb nehézségét talán az adja, hogy már önmagában problematikus az, hogy a Bv. tv. 75/B.§ (1) bekezdésének szövegéből nem lehet megállapítani, hogy a jogérvényesítési lehetőségek taxatív felsorolását tartalmazza-e, vagy az csak példálózó jellegű. Vagyis már az sem világos, hogy mely igények tartoznak a Bv. tv. III/A. fejezete szerinti kártalanítási eljárás tárgyi hatálya alá. Jómagunk úgy véljük, hogy a Bv. tv. 75/B.§ (1) bekezdése szerinti felsorolás nem kimerítő jellegű, hanem példálózó (csupán a leggyakoribb eseteket említi), azonban a bírósági gyakorlat szerint taxatív felsorolásról beszélhetünk, csak a felsorolt esetek alapoznak meg kártalanítási igényt.

Ebből következett a polgári bíróságok azon gyakorlata is, amely szerint, amennyiben a felperes a Bv. tv. 75/B. § (1) bekezdése alá tartozó igényt kíván polgári perben érvényesíteni, úgy a keresetlevelet vissza kell utasítani a Pp. 176.§ (1) bekezdés b) pontja szerint azon oknál fogva, hogy ezen igények a Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárásra tartoznak, ekként arra a polgári bíróságnak nincs hatásköre.⁵⁴ Felvetődhet, hogy akkor lehet helye a polgári perindításnak (megkerülve ezzel a Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárást, polgári perben érvényesítve igényét), amennyiben a felperes nem a Bv. tv. 75/B. § (1) bekezdését jelöli meg jogcímként – azaz érvényesíteni kívánt jogként –, hanem valamely személyiségi jog megsértését állítja. Ebben a körben azonban szintén elutasító álláspontra helyezkedett a joggyakorlat, amely szerint ha a felperes által hivatkozott sérelmek többsége a Bv. tv. 75/B. §-a alá tartozó esetek körébe

⁵² Ezzel ellentétben Lábady Tamás szerint igazából kártérítésről beszélhetünk a Be. szerinti kártalanítás kapcsán, ugyanis az dogmatikailag egy felelősségi tényállást takar. Lábady egyúttal a korábbi Alkotmány (1949. évi XX. törvény) 55.§ (3) bekezdésére utal, amely kifejezetten kártérítésről rendelkezik. (Lásd bővebben: Lábady Tamás: Felelősség a szerződésen kívül okozott károkért és a biztosítási szerződés az új Polgári Törvénykönyvben. In Polgári Jogi Kodifikáció, 2001/4-5. szám, 40-53. o.)

⁵³ Lásd ezzel egyezően: Balázs: i.m. 4. o.

⁵⁴ Lásd: BDT 2018.3850.

sorolandó, úgy nem annak van jelentősége, hogy a felperes milyen személyiségi jogának megsértését állítja, hanem annak, hogy azokat milyen tényekre alapozza, azaz – ahogyan a Bv. tv. fogalmaz – az igénye a Bv. tv. 75/B. § (1) bekezdésben meghatározott jogcímen alapul-e. A „Bv. tv. 75/B. § (1) bekezdésben meghatározott jogcímen” kifejezés alatt pedig nem pusztán a Bv. tv. rendelkezéseiben alapuló kártalanítás, kártérítés, sérelemdíj értendő, hanem valamennyi, a kínzás, a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmények által előidézett sérelem ide tartozik.⁵⁵ Ráadásul még abban az esetben is, ha a felperes a Bv. tv. 75/B. § (1) bekezdésében meghatározott sérelmek mellett olyan igényt is előterjeszt, amely egyébként nem tartozik az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények közé, a keresetlevelet akkor is vissza kell utasítani (teljes egészében, vagyis nincs helye részleges visszautasításnak), ha a visszautasítási ok a keresetlevélnek csak valamely részét érinti.

Fenti megközelítés alapján azonban már pontatlan a Bv. tv. 75/B.§ (4) bekezdése szerinti megfogalmazás, az úgy lenne helyes, hogy *„a Bv. tv. 75/B. § (1) bekezdésben meghatározott sérelmen alapuló kártalanításon túl további kártérítésnek vagy sérelemdíjnak helye nincs, de az elítélt jogosult ezen sérelmeken kívüli, egyéb igényét polgári bíróság előtt érvényesíteni.”*

A jelenleg hatályos, Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárás szabályozásának kritikája a jogdogmatikai ellentmondásban és a normaszöveg fentiek szerinti pontatlanságában adható meg. Utóbbi pontatlanságok az eltérő büntetés-végrehajtási és polgári ügyszakos bírói jogértelmezési vitához vezettek. Összességében tehát ha az érvényesíteni kívánt igény az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekkel összefüggésben áll, úgy a fentebb kifejtettek szerint kizárólag a személyiségi jogok megsértése miatti objektív szankciók érvényesítése iránt lehetséges kereset előterjesztése, emellett a felrúhatóságtól független szankciók mellett sérelemdíj iránti igénnyel történő fellépésre azonban nincs mód. Az általános szabályok szerinti polgári peres eljárásnak csak akkor van helye, ha az igény az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekkel nem áll összefüggésben. Ilyen esetben azonban figyelemmel kell a Bv. tv. 143. § (1)-(2) bekezdéseiből fakadóan arra, hogy a fogva lévő elítélt a büntetés-végrehajtási intézettel szembeni kárigényét nem érvényesítheti közvetlenül bíróság előtt: azt annál a büntetés-végrehajtási szervnél kell előterjesztenie, ahol a kár bekövetkezett. Ezen határozattal szemben az elítélt a közléstől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül fordulhat bírósághoz. Egyedül a személyiségi jogok (amelyek tehát nem a kínzás, a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmények által előidézett sérelemhez kötődnek) megsértéséből adódó sérelemdíj iránti igény esetében van lehetőség közvetlenül bírósághoz fordulni, és nem kell a pert megelőznie a büntetés-végrehajtási intézmény előtti eljárásnak.⁵⁶

Álláspontunk szerint érdemes lenne az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények okozta sérelmek miatti igényérvényesítési lehetőség polgári peres eljárás keretei közé történő visszaterelése. Ehhez azonban olyan jogszabályi környezet kialakítása szükséges, amely fentiek szerinti dogmatikai ellentmondásokat nem szül. Utalni kell arra példaként, hogy az EJEB nem kívánja meg egy önálló, formalizált eljárás bevezetését a fogvatartottak kompenzálása érdekében, hanem „megelégszik” a személyiségi jogok megsértésén alapuló polgári jogi kereset előterjesztésének lehetőségével.⁵⁷ Kétségtelen, hogy azon (polgári) bírósági gyakorlatra tekintettel mondta ki azt az EJEB, hogy a kártérítés nem tekinthető az EJEE 13. cikkének megfelelő hatékony jogorvoslati lehetőségnek⁵⁸, amely szerint a büntetés-végrehajtási

⁵⁵ Kúria által készített emlékeztető az Új Ptk. Jogegységi Csoportok 2018. október 5-ei üléséről, 11. o.

⁵⁶ BDT 2017.3620.

⁵⁷ Például a Latak kontra Lengyelország ügyben az EJEB hatékonynak minősítette a polgári jogi kárigényt, mint jogorvoslati eszközt.

⁵⁸ Az EJEB leszögezte, hogy az embertelen vagy megalázó bánásmód következtében megvalósuló személyiségi

intézeteket objektív befogadási kötelezettség terheli, ezért felróhatóságuk hiányában a túlsúfoltságból, illetve más sérelmes elhelyezési körülményből fakadó kárigény az intézetekkel szemben nem érvényesíthető.⁵⁹

Azonban már a Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárás 2017. január 1. napján történt hatálybalépése előtt a Kúria 2016. január 27. napján meghozott Pfv.IV.21.344/2015/6. számú ítéletében kimondta, hogy a befogadási kötelezettség fennállta nem zárja ki a bv. intézet magatartásának felróhatóságát. A 2016. február 24. napján kelt Pfv.IV.21.654/2015/11. számú határozatában pedig rögzítette, hogy amennyiben a büntetés-végrehajtási intézet a vonatkozó IM rendeletben meghatározott, a fogva tartás során irányadó kötelezettségét nem teljesíti, azzal felróható magatartást tanúsít, az önálló jogalanyisággal rendelkező bv. intézet a fogvatartottat az intézetben ért sérelmek miatt kártérítési felelősséggel tartozik. Ezt erősítette ezen ítéleteket követően a Pécsi Ítéltábla Pf.VI.20.023/2016/4. számú határozata is, amely szerint az EJEB ítéletei nyomán megváltozott a hazai bírói gyakorlat a büntetés-végrehajtási intézetekben tapasztalható túlsúfoltság, illetve a kimentés megítélése körében. A gyakorlat elítéltek/fogvatartottak számára kedvező alakulására figyelemmel már úgy gondoljuk, hogy helytelenül döntött a jogalkotó azáltal, hogy a kompenzációs lehetőséget – ráadásul dogmatikai szempontból is hibásan – önálló bv. kódexben szabályozott eljárás keretében teremtette meg.

Véleményünk szerint amennyiben a kártalanítási rendszer jelenlegi formájában – amely túlsúfoltság hiányában gyakorlatilag ellehetetleníti az egyéb elhelyezési körülmények okozta sérelmekkel szembeni fellépést – fennmarad, az akár ahhoz is vezethet, hogy a korábban hatékonynak minősített jogorvoslati lehetőség ellenére a potenciális kérelmezők nem veszítik el az áldozat státuszt és sikerrel érvényesíthetik igényüket újból az EJEB előtt.⁶⁰ Ennek okán úgy véljük, hogy hazánk a Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárással nem a megfelelő szabályozási megoldást választotta a Varga és mások kontra Magyarország ügy végkimenetelét követően.⁶¹ Emiatt is szükséges lehet a *Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárási szabályok felülvizsgálata azzal a szabályozási céllal (fő jogpolitikai törekvéssel), hogy egy olyan rendszert dolgozzanak ki, amelyben egyszerű, gyors és hatékony, de polgári peres úton, polgári ügyekre szakosodott bírók előtt érvényesíthetőek a kínzás, a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmények által előidézett sérelmek miatti igények.* Hangsúlyozandó az is, hogy a korábban kifejtettek szerint olyan ellentmondásokat tartalmaznak a jelenleg hatályban lévő jogszabályok, amelyek a hatékony alkalmazásukat is gátolják, ezért szükséges, hogy valamilyen megoldást találjon a jogalkotó arra, hogy a pontatlanságokat kiküszöbölje.

Ehhez olyan, kevesebb teherrel járó polgári peres jogérvényesítési mód bevezetése lehet indokolt, amely a Pp. általános perrendjétől eltérő, az EJEB által elvárt hatékony – sérelemdíj iránti – igényérvényesítést lehetővé tevő alternatív gyorsított perútvonalat kínál. A hatékonyságot az biztosíthatná, ha ezen különleges pertípusban maguk az eljárási szabályok biztosítanának bizonyos kedvezményeket a jogérvényesítő félnek. A külön eljárásrend kialakításának indokai között a keresettel érvényesített igény méltánylást érdemlő jellege is említendő. A létrehozandó különleges pertípus számos tekintetben eltérhetne az eljárás gyorsításának igényével a Pp. perrendjétől azzal, hogy a speciális rendelkezések kevésbé formalizált keretek között, fokozottan inkább az írásbeliségre építve tehetik lehetővé a törvényben privilegizált igények sommás eldöntését. A jogérvényesítést megkönnyítő eljárásjogi szabályok kapcsán érdemes például a felperesek számára kedvező illetékességi,

jogok megsértése miatt benyújtott kártérítés iránti polgári jogi keresetek nem felelnek meg a hatékony jogorvoslati lehetőség feltételeinek, amely alapján nincs ésszerű lehetőség a pemyertességre és jogorvoslatra.

⁵⁹ Lásd: BDT2011. 2404., BDT2013. 2969.

⁶⁰ Lásd: Rasinski kontra Lengyelország, ECtHR, 2020. május 28-i ítélet, ügyszám: 42969/18, 27-28. pont.

⁶¹ Ezzel ellentétes véleményt lásd bővebben: Bagossy Mária: A kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalma a büntetőjogban, különös tekintettel a Magyarország által vállalt nemzetközi kötelezettségekre. PhD értekezés. Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- És Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2021.

költségkedvezményi rendelkezések beépítése mellett biztosítani azt is, hogy a jogi képviselő ne legyen kötelező. Az igényérvényesítés hatékonyságával szorosan összefüggően az eljárást gyorsító perjogi rendelkezések közé is több specialitás is beépíthető. A soron kívüli eljárás és a bíróság általános intézkedési kötelezettsége szerinti és egyéb (pl. ellenkérelem előterjesztésére nyitva álló) határidők lerövidítésén túl szükségesnek tűnne kimondani azt is, hogy a perben előterjesztett kereset más keresettel ne legyen összekapcsolható. A gyorsítás kapcsán felvethető még a Pp. általános perrendje szerinti perfelvételi és érdemi tárgyalási szak szerinti elkülönítés kizárása is akár azzal a perjogi rendelkezéssel együtt is, hogy legyen lehetőség a jogvita tárgyaláson kívüli, érdemi lezárására is, ha – csakúgy mint a jelenlegi Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárásban – az okirati bizonyításon kívül egyéb bizonyítást nem kell lefolytatni. A hatékonysághoz köthetően egyébként is szükséges lehet a bizonyítás egyszerűsítése úgy, hogy a perbeli bizonyítást szükségszerűen szűkebb terjedelművé kellene tenni úgy, hogy a jogszabály megteremtene a lehetőségét a statikus anyagi bizonyítás előtérbe kerülésével a tárgyalás nélküli bizonyítást. A bizonyítás egyszerűsítését az szolgálná leginkább, ha a felperes a perben (mint a jelenlegi Bv. tv. szerint) előre meghatározott, kötött kártérítési összeget érvényesíthetne, hiszen ezzel önmagában a kár nagyságára törvényi vélelem állna fenn, az bizonyított lenne. Ezzel ugyan a bírói diszkréció jelentős korlátok közé szorulna a sérelemdíj összegének meghatározása során, ezt azonban szerintünk az EJEB nem róná fel a hazai jogalkotónak, hiszen ezt a Bv. tv. szerinti kártalanítási szabályok miatt sem tette meg. A dogmatikai ellentmondások elkerülése érdekében szükségesnek tartjuk taxatív felsorolásban rögzíteni, hogy – a lehetséges túlsúlyoltságon túl – pontosan melyek azok az egyéb elhelyezési körülmények, amelyekre lehetne hivatkozni a különleges pertípusban. Ehhez társítva már a gyakorlatnak kellene érvényesítenie a sérelemdíj egyik leglényegesebb, a hátrány bizonyításának mellőzésével kapcsolatos szabályát (amely kétségkívül egyben a legtöbb különböző jogértelmezést is generálta). A Ptk. 2:52. § (2) bekezdése a hátrány bizonyításának eljárásjogi kötelezettsége alól mentesíti a felperest, megdönthető vélelmet állítva fel a személyiségi jogsértés miatti hátrány bekövetkezésére. A Bv. tv. jelenlegi „kártalanítás jár” megfogalmazása helyett bevezethető álláspontunk szerint a „sérelemdíj jár” fordulattal, az ellenbizonyítást kizárva a sérelemdíj összegének konkrét -tól -ig meghatározásával, valamint a bizonyítási szabályok leegyszerűsítésével az, hogy a jogsértés megállapításának automatikus következménye legyen a sérelemdíj alkalmazása.⁶² Ezzel egyebekben kiküszöbölhető az is, hogy általában a személyiségben okozott hátrányok bekövetkezése és mértéke az esetek egy részében bizonyíthatatlan, bár köztudomású, ezért nem követelhető meg a bizonyítása. Ugyanakkor azért is mutatkozik szükségtelennek a bizonyítás felvétele, mert a bekövetkezett hátrány nem mutat eltérést a hasonló jogsértések esetén általában és általánosságokban bekövetkezett és ekként köztudomásúvá vált hátrányokhoz képest.⁶³ A korábbi polgári peres eljárások gyakorlata is azt mutatta, hogy a bíróságok általános élettapasztalat alapján köztudomású tényként, megállapíthatónak látta immateriális sérelem bekövetkezését, a bv. intézeti elhelyezési körülmények kapcsán a felperesek által hivatkozott többlethátrányokat a köztudomású-doktrína alkalmazásával elfogadhatónak látta. Úgy gondoljuk, hogy az előzőekben kifejtettek szerinti különleges eljárás kiállná az EJEB tesztjét is, tekintve, hogy a kimentő bizonyítás sikere gyakorlatilag kizárható, a jogsértés objektív körülményeiből következő nem vagyoni hátrányok mérlegelése előre meghatározott, valamint a felperes mentesülhet a gyakran méltatlan bizonyítás alól. E mellett azonban úgy véljük, hogy a bv. intézet által történő egyszerűsített elbírálás kivezetése nem feltétlenül szükséges, az általunk írt újra szabályozás

⁶² A PJD2016. 14. szerint a felperest nem terheli a hátrány bizonyítása, azonban a jogosult az őt ért nem vagyoni sérelemért követelhet sérelemdíjat, ezért a jogsértés megállapításának nem automatikus következménye a sérelemdíj alkalmazása. (Kúria Pfv.IV.21.764/2015/4.)

⁶³ Lásd: Kúria Pfv.III.21.174/2019/4.

arra az esetre lehetne irányadó, ha az érintett úgy ítélné meg, hogy a bv. intézeti elbírálás eredménye számára nem orvosolta a sérelmét.

Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az igény jogalapja kétségtelenül anyagi jogi szabály lenne, ezért különös figyelmet kell fordítani az alkalmazandó jogszabály dogmatikailag is helyes meghatározására. Szükséges elkerülni, hogy két külön jogszabály eltérő rendelkezése miatti normakollízió álljon fenn. Ennek okán az alkalmazandó jogszabály meghatározásához példaként szolgálhat a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított gyorsított pererről szóló 2020. évi LXX. törvény (Gyptv.). Tehát az általunk felvázolt külön pertípushoz is indokolt egy külön jogszabály megalkotása, amely utalna arra, hogy a külön jogszabály szerinti különleges eljárási szabályok mellett általános szabályként a Pp.-t kellene alkalmazni. Minden olyan kérdésben, amelyet az új „kódex” nem szabályozna, ott a polgári perrendtartás szabályait kellene alkalmazni. Ebben a külön törvényben lehetne – ahogy jelenleg a Bv. tv. teszi – az anyagi jogi rendelkezéseket is beépíteni, amelyek egyértelművé teszik, hogy pontosan mely, a kínzás, a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmények által előidézett sérelemhez kötődő sérelemdíj iránti igény esetében van lehetőség közvetlenül bírósághoz a különleges pertípusban.

Összességében véleményünk szerint egy fenti, új különleges per hatálybaléptetésével is megvalósíthatóak azok a kitűzött szabályozási célok, amelyek mentén a Bv. tv. szerinti kártalanítási eljárás született korábban. Egyúttal az embertelen vagy megalázó bánásmód következtében megvalósuló személyiségi jogok megsértése miatt benyújtott kártérítés iránti polgári jogi keresetek megfelelhetnek a hatékony jogorvoslati lehetőség feltételeinek, amely alapján lenne ésszerű lehetőség a pernyertességre és jogorvoslatra. A polgári eljárásjogi szabályozást alapvetően az indokolhatja, hogy ugyan a magánjogi felelősséget keletkeztető magatartásnak (az alapvető jogokat sértő körülmények között történő elhelyezése a fogvatartottnak) alapvetően büntetés-végrehajtási vetülete van, mégis polgári jogi jogkövetkezésményt von maga után. A felelősségjogi joghatáson túl alapvetően eljárásjogi aspektusból és a dogmatikai megközelítésből vizsgálva is a polgári peres igényérvényesítés lehet alkalmasabb (hatékonyabb) a speciális kárfelelősségi alakzattal összefüggésben. Ahogy már fentebb is említettük, tévesnek tartjuk a fogva tartás során történő elhelyezésből eredő sérelmek és a jogszerű károkozással okozott károk ellentételezésére hivatott kártalanítás összekapcsolását. Ugyanis helyesen a polgári jogi deliktuális felelősséget megalapozó jogellenes károkozásról beszélhetünk (a normasértő emberi magatartás jogellenesnek minősítést vált ki), amelynek következménye a kártérítés kell, hogy legyen. A fentiek szerint felvázolt új pertípus álláspontunk szerint nem választható, hanem kötelező perlési út kellene, hogy legyen, igényérvényesítési fórumkényszert szülve, egyúttal ezen privilegizált igényeket magasabb szintű bíróságra (törvényszékre) koncentrálni. Hozzá kell tenni, hogy a felperesek számára nyújtandó kedvezmények miatt a felpereseknek nem is állna érdekében az új igényérvényesítési lehetőségtől eltérő, általános perrendi szabályok szerinti perútvonal választása.

Az előzőeken túlmutató, a szabadságkorlátozással köztudomásúlag együtt járó további sérelmek⁶⁴ (a büntetés-végrehajtási intézetben való elhelyezésből adódó pszichés megterhelés, a családtól elszakítás, a hozzátartozókkal való kapcsolattartás korlátozottsága, a munkahelyen és a lakókörnyezetben a letartóztatás hírének elterjedése és ezzel

⁶⁴ Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint a szabadságelvonás önmagában is megalapozza a nem vagyoni kárpótlás (sérelemdíj) iránti igényt. A bírói gyakorlat köztudomású tényként kezeli, hogy a személyi szabadság hosszabb tartamú korlátozása, továbbá a börtönviszonyok pszichikai és fizikai hatásai egyaránt megterhelőek és általában károsak. Ezen sérelmek a szabadulást követő életben is hátrányként jelentkeznek. A szabadságelvonás jelentős időtartama az átlagosnál magasabb összegű kártalanítást alapoz meg. Ezeket a köztudomású tényeket a bíróság bizonyítás nélkül figyelembe veszi. (Lásd: BH 2002.186., BH 1998.82., BDT 2015.3282., BDT 2001.371., BDT 2001.372., BDT 2009.2100., Pp. 266. § (2) bekezdése)

összefüggésben a társadalmi értékítélet kedvezőtlenebbé válása, valamint a szabadulást követő életvitelben, munkavégzésben elszenvedett sérelmek, stb.) miatti fellépés továbbra is az általános személyiségi jogi perek szerint lehet fellépni. Erre vonatkozóan egy hasonlóan, azonban már dogmatikailag helyes megfogalmazású, az eltérő jogcímre utaló szabályt célszerű elhelyezni az új jogszabályban.